

Padishahlar «2»

«Padishahlar» – *kitabning dawami*

¹ Ahab ölgendin kéyin Moab Israilgha isyan kötürdi.■

Iliyas peyghember Ahaziyagha tenbih béridu

² Ahaziya Samariyede turghanda *ordisidiki* balixanining penjirisidin yiqilip chüshüp, késel bolup qaldi. U xewerchilerni ewetip ulargha: – Ekron shehiridiki ilah Baal-Zebubdin méning toghramda, késilidin saqiyamdu, dep soranglar, dédi.

³ Lékin Perwerdigarning Perishtisi bolsa Tishbiliq Iliyasqa: – Ornungdin tur, Samariye padishahning elchilirining aldigha bérip, ulargha: – Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili mangdinglarmu?

⁴ Shuning üçün Perwerdigar hazir mundaq dédiki: «Sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen» dégin, – dédi. Shuning bilen Iliyas yolgha chiqti.

⁵ Xewerchiler padishahning yénigha qaytip keldi; u ulardin: Némishqa yénip keldinglar, dep soridi.

⁶ Ular uninggha: – Bir adem bizge uchrup bizge: – Silerni ewetken padishahning yénigha qaytip bérip uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: – Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili ademlerni ewettingmu? Shuning

üchün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» denglar, — dédi.

⁷ Padishah ulardin: Silerge uchrup bu sözlerni qilghan adem qandaq adem iken? — dep soridi.

⁸ Ular uninggha: U tüklük, bélige tasma baghlighan adem iken, dédi. Padishah: U Tishbiliq Iliyas iken, dédi.

⁹ Andin padishah bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen Iliyasning qéshigha mangdurdi; bu kishi Iliyasning qéshigha barghanda, mana u bir döngning üstide olturatti. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah séni chüshüp kelsun! deydu, dédi.

¹⁰ Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan asmandin ot chüshüp, uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹¹ Shuning bilen padishah yene bir ellikbéshini uning qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah éytti: Séni derhal chüshüp kelsun! — dédi.

¹² Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan Xudaning oti asmandin chüshüp uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹³ Padishah emdi üçinchi bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi; ellikbéshi bérip Iliyasning aldigha chiqip, tizlinip uninggha yalwurup: I Xudaning adimi, méning jénim bilen séning bu ellik qulungning janliri neziringde eziz bolsun!

¹⁴ Derweqe, asmandin ot chüshüp, ilgiriki ikki

ellikbëshini ularning qol astidiki ellik adimi bilan köydürüwetti. Lékin hazir méning jénim séning neziringde eziz bolsun, dédi.

¹⁵ Perwerdigarning Perishtisi Ilyasqa: Sen chüshüp uning bilen barghin; uningdin qorqmighin, dédi. U ornidin turup uning bilen chüshüp padishahning qéshigha béríp

¹⁶ padishahqa: Perwerdigar söz qilip: «Israilda wehiy sorighili bolidighan Xuda yoqmu, Ekrondeki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili elchilerni ewettinghu? Shuning üçhün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» deydu, — dédi.

¹⁷ Shuning bilen Ilyas dégendek, Perwerdigarning sözi boyiche Ahaziya öldi. Uning oghli bolmighachqa, Yehoram uning ornida padishah boldi. Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili idi. □

¹⁸ Emdi Ahaziyaning bashqa ishliri, uning qilghan emelliri bolsa, ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

2

□ **1:17 «...Yehoram uning ornida padishah boldi»** — bu «Yehoram» belkim Ahaziyaning inisi. U Yehudaning padishahi Yehoram dégen adem emes. «Bu **Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili...**» — mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. □ **1:18 «...ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan.

Iliyas asman'gha k t r lidu

¹ Perwerdigar Iliyasni qara quyunda asman'gha k t rmekchi bolghan waqitta Iliyas bilen  lisha Gilgaldin chiqip k tiwatatti.

² Iliyas  lishagha: — Sendin  t nimen, bu yerde qalghin; ch nki Perwerdigar m ni Beyt-Elge mangghuzdi.  lisha: Perwerdigarning hayati bilen, we s ning hayating bilen qesem qilimenki, s ningdin hergiz ayrilmaymen! d di. Shuning bilen ular Beyt-Elge ch sh p keldi.

³ U waqitta Beyt-Eldiki peyghember shagirtliri  lishaning q shigha k lip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar b g n ghojangni sendin  lip k tidu? — d di. U: Bilimen; sh k turunlar, d di.□

⁴ Iliyas  lishagha: — Sendin  t nimenki, bu yerde qalghin; ch nki Perwerdigar m ni Y rixogha mangghuzdi.  lisha: Perwerdigarning hayati bilen, we s ning hayating bilen qesem qilimenki, s ningdin hergiz ayrilmaymen, d di. Shuning bilen ular ikkisi Y rixogha bardı.

⁵ U waqitta Y rixodiki peyghember shagirtliri  lishaning q shigha k lip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar b g n ghojangni sendin  lip k tidu?

□ **2:3 «peyghember shagirtliri»** — ibraniy tilida «peyghemberning oghulliri». Bular belkim  z yurtini tashlap, melum bir peyghemberge egiship uningdin telim-terbiye alidighan we shundaqla Xudadin peyghemberlik iltipat-qabiliyetni tileydighan ademler idi. **«Perwerdigar b g n ghojangni sendin  lip k tidu»** — «sendin» ibraniy tilida «b shingdin» dep ipadilinidu. D mek, k yin Iliyas  lishaning b shi bolmaydu.

— dédi. U: Bilimen; shük turunglar, dédi.□

⁶ Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Iordan deryasigha mangghuzdi, dédi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi, shuning bilen ular ikkisi méngiwerdi.

⁷ Emdi peyghember shagirtliridin ellik kishi bérip, ularning udulida yiraqtin qarap turatti. Emma u ikkiylen Iordan deryasining boyida toxtap turdi.

⁸ Iliyas yépinchisini qatlap, uning bilen suni uriwidi, su ikkige bölünüp turdi; ular ikkisi quruq yoldin ötti.

⁹ Ötüp bolghandin kéyin Iliyas Élishagha: Men sendin ayrilmasta, séning özüng üçün mendin néme tiliking bolsa, dewergin, dédi. Élisha: Séning üstüngde turghan Rohning ikki hessisi üstümge qonsun, — dédi.

¹⁰ U: Bu tilikingge érishmek qiyindur; men sendin élip kétilgen waqtimda, méni körüp tursang, sanga shundaq bérilidu; bolmisa, bérilmeydu, — dédi.

¹¹ We shundaq boldiki, ular sözliship mangghanda, mana, otluq bir jeng harwisi bilen otluq atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwetti we Iliyas qara quyunda asman'gha kötürülüp ketti.

¹² Élisha buni körüp: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri! — dep warqiridi. Andin u uni yene körelmidi. U öz kiyimini tutup, ularni

□ **2:5 «Perwerdigar **bügün** ghojangni sendin élip kétidu?»** — «sendin» ibranij tilida «béshingdin» dep ipadilididu.

yirtip ikki parche qiliwetti. □ ■

¹³ Andin u Iliyasning uchisidin chüshüp qalghan yépinchisini yerdin élip, Iordan deryasining qirghiqigha qaytip keldi.

¹⁴ U Iliyasning üstidin chüshüp qalghan yépinchisi bilen suni urup: «Iliyasning Xudasi Perwerdigar nedidur?», dédi. Élisha suni shundaq urghanda su ikkige bölündi; Élisha sudin ötüp ketti.

¹⁵ Yérixodiki peyghember Shagirtliri qarshi qirghaқта turup uni kördi we: «Iliyasning rohi Élishaning üstididur» dep uning aldigha bérip, bash urup tezim qildi.

¹⁶ Ular uninggha: Mana séning keminiliring arisida ellik ezimet bar; ötünimiz, bular ghojangni izdigili barsun. Perwerdigarning Rohi belkim uni kötürüp taghlarning bir yéride yaki jilghilarning bir teripide tashlap qoydimiki, dédi. Lékin u: Siler héch ademni ewetmenglar, dédi.

¹⁷ Emma ularning uni qistawérisi bilen u xijalet bolup: Adem ewetinglar, dédi. Shunga ular ellik kishini ewetti; bular üç kün uni izdidi, lékin héch tapalmidi.

¹⁸ Ular Élishaning yénigha qaytip kelgende (u Yérixoda turuwatatti) u ulargha: Men derweqe silerge «Izdep barmanglar!» démidimmu? — dédi.

□ **2:12 «Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri!»** — belkim Élisha hazir körgen jeng harwisi we atlirini körsitidu. Iliyas peyghember Israil arisida turghan waqtida Xudaning samawiy küchliri uning wasitisi bilen Israilgha yademde bolatti. Shu nuqtidin peyghemberning özi Israilgha nisbeten «jeng harwisi we atliq eskerliri» bolatti. Lékin u asman'gha kötürülgendin kéyin qandaq bolar? ■ **2:12 2Pad. 13:14**

Élisha peyghemberning peyghemberlik hoquqi namayan bolidu

19 Sheherdiki ademler Élishagha: Ghojam körgendek, sheher özi obdan jaydidur, lékin su nachar we tupraq tughmastur, dédi.

20 U: Yéngi bir koza élip kélip, ichige tuz qoyup, manga béringlar, dédi. Ular uni élip kélip uninggha berdi.

21 U bulaqning béshigha bérip uninggha tuzni tökti we: Perwerdigar mundaq deydu: — «Men bu sularni saqayttim; emdi ulardin qayta ölüm bolmaydu we yerning tughmasliqi bolmaydu» — dédi.□

22 Xuddi Élishaning éytqan bu sözidek, u su taki бүгүн'ge qeder pak bolup keldi.

23 Élisha Yérixodin chiqip Beyt-Elge bardı. U yolda kėtıp barghanda, bezi balilar sheherdin chiqıp uni zangliq qilip: Chiqıp ket, i taqir bash! Chiqıp ket, i taqir bash! — dep warqirashti.

24 U burulup ulargha qarap Perwerdigarning nami bilen ulargha lenet oqudı; shuning bilen ormanliqtin ikki chishi éyiq chiqıp, balilardin qiriq ikkini yirtiwetti.

25 U u yerdin kėtıp, Karmel téghigha bérip, u yerdin Samariyege yénip bardı.

3

Moab Israil bilen jeng qilidu

□ 2:21 «Men bu sularni saqayttim» — yaki «Men bu sularni tazilidim».

¹ Yehuda padishahi Yehoshafatning seltenitining on sekkizinchi yili, Ahabning oghli Yehoram Samariyede Israilga padishah bolup, on ikki yil seltenet qildi.

² U özi Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti, lékin atisi bilen anisi qilghan derijide emes idi. U atisi yasatqan «Baal tüwrüki»ni élip tashlidi. ■

³ Lékin u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida ching turup, ulardin héch yanmidi.

⁴ Moabning padishahi Mésha nahayiti chong qoychi idi; u Israilning padishahigha yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti.

□

⁵ Emdi shundaq boldiki, Ahab ölüp ketkenden kéyin Moabning padishahi Israilning padishahigha yüz örüdi. ■

⁶ U waqıtta Yehoram padishah Samariyedin chiqip hemme Israilni *jeng üçün* éditlidi.

⁷ U yene adem ewitip Yehudaning padishahi Yehoshafatqa xewer bérip: Moabning padishahi mendin yüz öridi; Moab bilen soqushqili chiqam-sen? — dédi. U: Chiqimen; bizde méning-séning deydighan gep yoqtur, méning xelqim séning xelqingdur, méning atlirim séning atliringdur, dédi. □ ■

⁸ U yene: Qaysi yol bilen chiqayli, dep soridi.

■ **3:2** 1Pad. 16:32 □ **3:4** «yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti» — yaki «yüz ming qozining we yüz ming qochqarning yungini olpan ewetetti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7** «bizde méning-séning deydighan gep yoqtur» — ibraniy tilida «men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4

Yehoram: Biz Édom chölining yoli bilen chiqayli, dep jawab berdi.

⁹ Andin Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Édomning padishahigha qoshulup mangdi. Ular yette kün aylinip yürüş qilghandin kéyin, qoshun we ular élip kelgen at-ulaghlargha su qalmidi.

¹⁰ Israilning padishahi: Apla! Perwerdigar biz üç padishahni Moabning qoligha chüshsun dep, bir yerge jem qilghan oxshaydu, dédi.

¹¹ Lékin Yehoshafat: Perwerdigardin yol sorishimiz üçün bu yerde Perwerdigarning bir peyghembiri yoqmu? — dédi. Israilning padishahining chakarliridin biri: Iliyasning qoligha su quyup bergen Shafatning oghli Élisha bu yerde bar, dédi.■

¹² Yehoshafat: Perwerdigarning söz-kalami uningda bar, dédi. Shuning bilen Israilning padishahi bilen Yehoshafat we Édomning padishahi uning qéshigha chüshüp bardı.

¹³ Élisha Israilning padishahigha: — Méning séning bilen néme karim! Öz atangning peyghemberliri bilen anangning peyghemberlirining qéshigha barghin, dédi.

Israilning padishahi: Undaq démigin; chünki Perwerdigar bu üç padishahni Moabning qoligha tapshurush üçün jem qilghan oxshaydu, — dédi.■

¹⁴ Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, eger Yehudaning padishahi Yehoshafatning hörmitini qilmighan

bolsam, séni közge ilmighan yaki sanga qarimighan bolattim. □ ■

¹⁵ Lékin emdi bérip bir sazchini manga élip kélinglar, – dédi.

Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti. □

¹⁶ U: Perwerdigar söz qilip: «Bu wadining hemme yérigé ora kolanglar» dédi, – dédi andin yene:

¹⁷ – Chünki Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ya shamal ya yamghur körmisenglarmu, bu wadi sugha tolup, özünglar bilen at-ulaghliringlar hemmisi su ichisiler».

¹⁸ Lékin bu Perwerdigarning neziride kichik ish bolup, u Moabnimu silerning qolliringlarga tashuridu.

¹⁹ Siler barliq mustehkem sheherlerni we barliq ésil sheherlerni bösüp ötüp, barliq yaxshi derexlerni késip tashlap, hemme bulaqlarni tindurup, hemme munbet ékinzarliqni tashlar bilen qaplap xarab qilisiler» – dédi.

²⁰ We etisi etigenlik qurbanliq sunulghan waqtida, mana, su Édom zémini tereptin éqip kélip, hemme yerni sugha toshquzdi.

²¹ Emma Moablarning hemmisi: Padishahlar biz bilen jeng qilghili chiqiptu, dep anglighan bolup, sawut-qalqan kötüreligüdek chong-kichik hemmisi chégrada tizilip septe turdi.

□ **3:14** «Men **xizmitide turuwatqan**» — ibranij tilida «Men Uning (Xudaning) aldida turuwatqan» dégen söz bilen ipadilidu. Élisha özini padishahning ordısında daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15** «Sazchi **saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti**» — yaki «Sazchi chalsa, Perwerdigarning qoli... chüshetti».

22 Ular etisi seherde qopup qarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstige chüshkenidi; künning sholisida su ulargha qandek köründi. Ular: —

23 Bu qan iken! Padishahlar urushup bir-birini qirghan oxshaydu. I Moablar! Derhal oljining üstige chüshüp bölishiwalayli! dédi.

24 Lékin ular Israilning leshkergahigha yetkende, Israillar ornidin qopup Moablargha hujum qilishi bilen ular beder qachti. Israillar ularni sürüp-toqay qiliwetti.

25 Ular sheherlerni weyran qilip, herbir adem tash élip, hemme munbet ékinzarliqni tolduruwetküche tash tashlidi. Ular hemme bulaq-quduqlarni tindurup, hemme yaxshi derexlerni késiwetti. Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi. Shu sheherge bolsa, salgha atquchilar uninggha chörgilep hujum qildi.□

26 Moabning padishahi jengning özige ziyade qattiq kelginini körüp özi bilen yette yüz qilichwazni élip Édomning padishahigha hujum qilip bösüp ötüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi.

27 Shuning bilen textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip, sépilning töpisi uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi. Shuning bilen bu üç padishah Moab padishahtin ayrilip, herqaysisi öz

□ 3:25 «Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi» — buning menisi belkim «Ular Kir-Hareset shehirining özini weyran qilmidi» dégendek bolsa kérek.

yurtigha k tishti.□

4

* lisha peyghember tul xotun we uning oghul-
lirigha yardem b ridu*

¹ Peyghember shagirtliridin birining tul qalghan xotuni  lishagha peryad qilip: S ning qulung bolghan m ning  rim  l ptu. Bilisenki, s ning qulung Perwerdigardin qorqqan adem idi. Emdi qerz igisi m ning ikki oghlumni qulluqqa alghili keldi.■

²  lisha uningdin: S ning  ch n n me qilay? D gine,  y ngde n meng bar? – dep soridi. U: D dikingning  yide kichik bir koza maydin bashqa h chnerse yoq, – d di.□

□ **3:27 «Perwerdigarning qattiq qehri...»** — ibraniy tilida «uning qattiq qehri...». «Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi» — Israilning shu chaghda n mishqa Perwerdigarning qehrige uchrash sewebi mushu yerde  ytilmaydu. Birnechche alim mushu «qehr»ni Perwerdigardin emes, belki  dom teripidin kelgen, dep qarap, t wendikidek terjime bilen sherh b rip ch shend ridu: «(26) Moabning padishahi ...  domning padishahigha hujum qilip b s shke atlandi; l kin ular b s p  telmedi. (27) Shuning bilen uning ( domning) textige warisliq qilghuchi tunji oghlini  lip k lip, s pilning  stide uni k yd rme qurbanliq qildi. U waqıtta Israil qattiq qehrige uchrighanidi ( domlar: «Biz Israillar bilen ittitaqdash bolghachqa, biz ularning kasapitige uchriduq» dep Israilgha qattiq ghezep len'genidi). D mek, shu alimlar shu «qehr»  domlar teripidin keldi, dep qaraydu). Biraq bizningche bundaq terjimide ikki muhim nuqtini pereziy terjime qilghan bolghachqa, uninggha gayil bolmiduq. Shunga biz yenila ayettiki «qehr»ni Xuda teripidin bolghan, dep qaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2 «kichik bir koza may»** — bu may belkim zeytun m yi idi.

³ U: Bérip hemme qoshniliringdin chögün-koza, yeni bosh chögün-kozilarni ötne alghin, ular az bolmisun.

⁴ Andin özüng bilen oghulliring öyge kirgin, ishikni yépip hemme chögün-kozilargha may qachilighin. Toshqanlirini bir chetke élip qoyghin, – dédi.

⁵ Shuning bilen u u yerdin ayrilip oghulliri bilen öyge kirip ishikni yapti. Oghulliri chögün-kozilarni uning aldigha élip kelgende, u may quydi.

⁶ We shundaq boldiki, chögün-kozilarning hemmisi tolghanda u oghligha: Yene bir koza élip kel, dédi. Emma oghli: Emdi koza qalmidi, dédi. U waqitta may toxtap qaldi.

⁷ Emdi u bérip Xudaning adimige xewer yetküzdi. U: Bérip mayni sétiwet, qerzingni tügetkin; andin qalghan pul bilen özüng we oghulliringning jénini béqinglar, dédi.

Élisha ölgen balini tirildüridu

⁸ Bir küni Élisha Shunem shehirige bardı. U yerde bir bay ayal bar idi we u uni öz öyide tamaqqa tutup qaldi. Shuningdin keyin herqachan u yerdin ötüp mangsa, u uning öyige kirip ghizalinatti.

⁹ Bir küni u öz érige: Bu yerdin daim ötidighan kishi Xudaning bir muqeddes adimi ikenlikini bilip yettim.

¹⁰ Biz ögzide uninggha bir kichikrek öy salayli. Uninggha öyde kariwat, shire, orunduq we chiraghdan teyyarlap béreyli; we shundaq bolsunki, u qachanla yénimizgha kelse shu öyde tursun, – dédi.

11 Emdi peyghember bir küni u yerge kelgende, shu balixanigha kirip yétip qaldi.

12 U öz xizmetkari Gehazigha: Sen u Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirghanda, ayal uning qéshigha keldi.

13 Peyghember xizmetkarigha: Sen uninggha: «Sili bizning ghémimizni yep mushundaq özlirini köp aware qildila; men sili üçhün néme qilip bérey? Padishahqa yaki qoshun serdarigha birer teleplirini yetküzeymu?» — dégin, dédi.

Ayal buninggha jawab bérip: — Men öz xelqim arisida yashawatimen, boldi! dédi.

14 Emdi Élisha Gehazidin, uninggha néme qilip bérish kérek? — dep soridi. Gehazi: Uning oghul balisi yoq iken, we érimu qéri iken, dédi.

15 U: Uni chaqirghin, dédi. Ayalni chaqiriwidi, ayal ishikke kélip turdi.

16 Peyghember uninggha: Kéler yili texminen mushu waqitta quchaqlirida bir oghulliri bolidu, dédi. U: Yaq, i ghojam! I Xudaning adimi, dédikingge yalghan éytmighin, dédi. □ ■

17 Emdi Élisha uninggha dégendek u ayal hamildar bolup, ikkinchi yili békitilgen waqitta oghul tughdi.

18 Bala ösüp chong boldi. Bir küni shundaq boldiki, u atisi bar yerge, ormichilarning qéshigha chiqip ketti.

19 U atisigha: Way béshim, way béshim, dep way-sidi. U xizmetkarigha, uni anisining qéshigha élip barghin, dédi.

□ 4:16 «mushu waqitta» — yaki «etiyazda». ■ 4:16 Yar. 18:10, 14

20 U uni k t r p anisining y nigha apirip qoydi. Bala anisining  tikide ch shkiche olturdi, andin  l p qaldi.

21 Andin anisi chiqip, uni Xudaning adimining  yidiki kariwatqa yatquzup qoyup, ishikni y pip chiqip ketti.

22 U  rini chaqirip uninggha: Ghulamlargin birini mangdurghin, u bir  shekni  lip kelsun; men uni chapturup, Xudaning adimining q shigha derhal b rip k ley, d di.

23  ri uninggha: N mishqa uning q shigha b g n barisen? B g n ya y ngi ay ya shabat k ni bolmisa, d di. Ayali uninggha, Hemme ish tinchliq – d di.□

24 U  shekni toqtup ghulamigha: Ittik heydep mang; men d mig che toxtimighin, d di.□

25 Shuning bilen u Karmel t ghigha b rip Xudaning adimi aldigha keldi. We shundaq boldiki, Xudaning adimi uni yiraqtinla k r p  z xizmetkari Gehazigha: Mana Shunemlik ayal k liwatidu;

26 Sen uning aldigha y g r p b rip uningdin: Sili tinchliqmu? Erliri tinchliqmu? Baliliri tinchliqmu? – dep sorighin, d di.
– Hemme ish tinchliq, dep  ytti ayal.

27 Emdi taghqa chiqip Xudaning adimining q shigha kelgende, u uning putlirini quchaqlidi.

□ 4:23 «n mishqa uning q shigha b g n barisen?» –  ri belkim ayalining b rish meqsitini ch shenmidi.  rining s zige qarighanda «y ngi ay» yaki «shabat k ni» peyghemberler bilen k r sh sh qolayliq waqit bolatti. «Hemme ish tinchliq» – yaki «xatirjem bolghin». □ 4:24 «Ittik heydep mang; men d mig che toxtimighin» – ghulami belkim  shekning y nida y g r p, ayalgha hemrah bolsa k rek.

Gehazi uning yénigha bérip uni ittiriwetmekchi boldi; lékin Xudaning adimi: — Uni öz ixtiyarigha qoyghin; chünki uning köngli intayin sunuq we Perwerdigar bu ishni manga démey yoshuruptu, dédi.

²⁸ Ayal: Men ghojamdin bir oghul tilidimmu? Manga yalghan söz qilmighin, dep sendin ötünmidimmu? — dédi. □ ■

²⁹ Peyghember Gehazigha: — Bélingni ching baghlap, méning hasamni élip mangghin. Birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin. Méning hasamni balining yüzige qoyghin, dédi. □ ■

³⁰ Balining anisi: Perwerdigarning hayati bilen we séning hayating bilen qesem qilimenki, sendin ayrilmaymen, dédi. Élisha ornidin turup uning keynidin egeshti.

³¹ Gehazi ulardin burun bérip hasisini balining yüzige qoyghanidi. Emma héch awaz yaki tiwish chiqmidi. Shuning bilen u yénip Élishaning aldigha bérip uninggha: Bala oyghanmidi, dédi.

³² Élisha öyge kélip qarisa, mana, bala uning kariwitida ölük yatatti.

³³ U bala bilen özini ayrim qaldurup, ishikni yépiwétip Perwerdigargha dua qildi. ■

□ **4:28 «men ghojamdin bir oghul tilidimmu?»** — oqurmenlarning éside barki, bu ayal eslide Élishadin birer nerse tilimekchi emes idi. U oghul perzent körüşke zor intizar bolsimu, yene oghul tileshtin qorqatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29 «birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin»** — ottura sherqte yolda kétiwatqanlar bir-biri bilen salamlashqanda adette uzun waqit kétetti. ■ **4:29** Luqa 10:4 ■ **4:33** Mat. 6:6

34 Andin u kariwatqa chiqip balining üstige özini qoyup aghzini uning aghzigha, közlirni uning közlige, qollirini uning qollirigha yéqip yatti. Shuning bilen balining bedini issishqa bashliidi.

35 U chüshüp öyde u yaq-bu yaqqa méngip andin yene kariwatqa chiqip yene balining üstige égildi. U waqitta bala yette qétim chüshkürdi, andin közlirini achi.■

36 Peyghember Gehazini chaqirip uninggha: Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirip qoydi. U Élishaning yénigha kelgende. U uninggha: Oghullirini kötürüp alsila, dédi.

37 U öyige kiripla uning ayighi aldigha yiqilip düm yatti, béshi yerge tegküdek tezim qildi. Andin öz oghlini kötürüp chiqip ketti.

Acharchiliqta bolghan möjiziler

38 Élisha Gilgalgha yénip bardı. Shu chaghda yurtta acharchiliq bolghanıdi. Peyghemberlerning shagirtliri Élishaning yénida olturghanda u öz xizmetkarigha: Sen chong qazanni ésip peyghemberlerning shagirtlirigha shorpa pishurup bergin, dédi.

39 Ulardin birsi otyash tergili dalagha chiqip yawa qapaq pélikini tépip, uningdin yawa qapaq üzüp étikini toldurup kélip, toghrap qazan'gha saldı; chünki ular bularning ziyanlıq ikenlikini bilmeytti.□

■ 4:35 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ 4:39 «yawa qapaq» — biz perizimiz boyiche shundaq terjime qilduq. Lékin bu ösümlük we méwisining zadi néme ikenliki bizge hazir namelum.

⁴⁰ Andin ular yenglar dep ademlerge usup berdi. Lékin ular tamaqni yégili bashlighanda: I Xudaning adimi, qazanda ölüm bar, dep warqirashti. Héchkim uningdin yéyelmidi.

⁴¹ Élisha: Azraqqine un élip kélinglar, dédi. U shuni qazan'gha tashlap: Xelqqe usup bergin, yésun, dédi. We mana, qazanda héch zeher qalmidi.■

⁴² Emdi Baal-Shalishahdin bir adem kélip, Xudaning adimige arpa hosulining tunji méwisidin ash-nan, yeni yigirme arpa nanni we bir xalta kök bashni élip kéliwidi, u: Xelqqe yégili aldigha qoyghin, dédi.

⁴³ Uning xizmetkari: Shuni bir yüz ademning aldida qandaq qoyalaymen? dédi. Élisha: Xelqqe yégili bergin; chünki Perwerdigar mundaq deydu: Ular yeydu we uningdin éship qalidu, dédi.■

⁴⁴ Shuning bilen u shuni ularning aldida qoydi; ular yédi we del Perwerdigarning déginidek, uningdin éship qaldi.

5

Suriyening qoshunining serdari Naamanning saqaytilishi

¹ Suriye padishahining qoshun serdari Naaman öz ghojisining aldida tolimu qedirlendi we izzetlendi, chünki Perwerdigar uning qoli arqiliq Suriyege nusretler bergenidi. U batur jengchi bolghini bilen, lékin maxaw késilige griptar bolup qalghanidi.

■ 4:41 Mis. 15:25 ■ 4:43 Yuh. 6:9, 11

² Emdi Suriyler top-top bolup, bulangchiliqqa chiqip Israildin bir kichik qizni tutup kelgenidi; bu qiz Naamanning ayalining xizmitini qilatti.

³ U xanimgha: Kashki, méning ghojam Samariyediki peyghemberning qéshida bolsidi! U uni maxaw késilidin saqaytatti, dédi.

⁴ Naaman bérip xojisigha: — Israilning yurtidin bolghan kichik qiz mundaq-mundaq éytti, dédi.

⁵ Suriye padishahi: Yaxshi! Sen barghin, men Israilning padishahigha bir mektup ewetimen, dédi. Naaman on talant kümüş bilen alte ming shekel altun we hem on kishilik kiyimni élip Israilgha bardi. □

⁶ U mektupni Israilning padishahigha apirip tapshurup berdi. Mektupta: — «Bu mektup sanga yetkende bilgeysenki, men öz xizmetkarim Naamanni séning qéshinggha mangdurdum. Sen uni maxaw késilidin saqaytqaysen», dep pütülgenidi.

⁷ Israilning padishahi xetni oqup bolup, öz kiyimlirini yirtip-yirtiwetti we: — Men Xudamu? Kishini öltürüp hem tirildüreleymenmu? Némishqa u kishi: — Bu ademni maxaw késilidin saqaytqin, dep hawale qilidu? Qéni, oylinip körünglar, u derweqe men bilen jeng qilghili bahane izdeydu, dédi. ■

⁸ We shundaq boldiki, Xudaning adimi Élisha Israilning padishahining öz kiyimlirini yirtqinini anglighanda, padishahqa adem ewitip: Némishqa öz kiyimliringni yirtting? U kishi hazir bu yerge

□ **5:5 «on talant kümüş»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 306 kilogram kümüş idi. «Alte ming shekel altun» — 70 kilogramche bolushi mumkin idi. ■ **5:7** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6

kelsun, andin u Israilda bir peyghember bar iken dep bilidu, dédi.

⁹ Naaman atliri we jeng harwisi bilen kélip, Élishaning öyining ishiki aldida toxtidi.

¹⁰ Élisha bir xewerchini mangdurup Naaman'gha: — Bérip Iordan deryasida yette qétim yuyunup kelgin; shundaq qilsang etliring eslige kélip pakiz bolisen, dédi.

¹¹ Lékin Naaman achchiqlinip yénip kélip: — Mana, u choqum chiqip, méning bilen körishidu, öre turup Xudasi Perwerdigarning namigha nida qilip, *yara* jayning üstide qolini silkip, maxaw késilini saqaytidu, dep oylap kelgenidim.

¹² Demeshqning deryaliri, yeni Abarna bilen Farpar *deryasining suliri* Israilning hemme suliridin yaxshi emesmu? Men ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dédi. U qattiq ghezeplinip burulup yolgha chiqti.

¹³ Lékin uning xizmetkarliri uning qéshigha bérip: — I atam, eger peyghember silige éghir bir ishni tapilghan bolsa, qilmasmidila? Undaq bolghan yerde, u silige sugha chüshüp yuyunup, pakiz bolisila, dégen bolsa shundaq qilmamla? — déyishti.

¹⁴ Shunga u chüshüp, Xudaning adimining sözige binaen Iordan deryasida yette qétim chömüldi. Shuning bilen uning éti paklinip, kichik balining étidek bolup saqaydi.■

¹⁵ Shuning bilen u barliq hemrahliri bilen Xudaning adimining qéshigha qaytip kélip, uning aldida turup: — Mana emdi pütkül yer yüzide Israildin

bashqa yerde Xuda yoq iken, dep bilip yettim; emdi hazir, öz keminengdin bir sowghatni qobul qilghin, dédi.

¹⁶ Lékin Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, héch némini qobul qilmasmen, dédi. *Naaman* tola ching turuwalsimu, héch qobul qilmidi.

¹⁷ Andin *Naaman* mundaq dédi: — Eger qobul qilmisang, keminengge topidin ikki qéchir yük bérilsun; chünki kemineng bundin kéyin Perwerdigardin bashqa héchqandaq ilahlargha ködürme qurbanliq yaki inaqliq qurbanliqini keltümeydu. □

¹⁸ Lékin Perwerdigar keminengning shu bir ishini kechürüm qilghay: ghojamning özi Rimmonning butxanisigha sejde qilmaq üçün kirgende, méning qolumgha yölense men Rimmonning butxanisida tiz püksem, mushu amalsiz tiz pükkinim üçün Perwerdigar men keminengni kechürgey, dédi. □

¹⁹ Élisha uninggha: — Sen aman-xatirjemlitke ketkin, dédi. U uningdin ayrilip azghine yol mangdi.

²⁰ Lékin Xudaning adimi Élishaning xizmetkari Gehazi könglide: — Mana, u Suriyelik *Naaman* élip kelgen nersiliridin ghojam héchnémini almay, uni bikar ketküzüwétiptu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men uning keynidin

□ **5:17 «inaqliq qurbanliqi»** — yaki peqet «qurbanliq». Adette bu söz «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkür qurbanliqi»ni bildüridu. Uning topini telep qilishi belkim Israildiki shu topa (qurban'gah süpitide) üstide öz qurbanliqlirini qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. □ **5:18 «Rimmon»** — Suriyening «boran chiqarghuchi but»i idi.

yügürüp béríp, uningdin azraq bir nerse alay, dep oylidi.

²¹ Shuni dep Gehazi Naamanning keynidin bardí. Naaman bir kimning keynidin yügürüp kéliwatqinini körüp, harwisidin chüshüp uning aldigha béríp: Hemme ish tinchliqmu? – dep soridi.

²² U: – Tinchliq, – dédi, – emma ghojam méni mangdurup: Mana emdi Efraim taghliqidin peyghemberlarning shagirtliridin ikki yigit qéshimgha keldi. Bulargha bir talant kümüş bilen ikki kishlik kiyim bersile, dep éytti, – dédi.

²³ Naaman: – Ikki talant kümüşni qobul qilghin, dep uni zorlap ikki talant kümüşni ikki xaltigha chégip, ikki kishilik kiyimni chiqirip berdi. Bularni Naaman ghulamiridin ikki yigitke yüdküzdi; ular Gehazining aldida bularni kütürüp mangdi.

²⁴ U turghan döngge yetkende bularni ularning qolliridin élip öyige tiqip qoydi; andin bu ademlerni ketküzüwetti.

²⁵ Andin u ghojisining aldigha kirip turdi. Élisha uningdin: – I Gehazi, nege béríp kelding? – dep soridi. U jawab béríp: Qulung héchyerge barmidi, – dédi.

²⁶ Élisha uninggha: – Melum bir kishi harwisidin chüshüp, keynige yénip, séning aldinggha kelgende, méning rohim shu chaghda séning bilen birge barghan emesmu? Bu kishiler kümüş bilen kiyim, zeytun baghliri bilen üzümzarlar, qoy bilen kala, malaylar bilen kénizeklerni qobul qilidighan waqitmu?

²⁷ Lékin hazir Naamanning maxaw késili sanga hem neslingge menggüge chaplishidu, – dédi.

Shuning bilan u Élishaning qéshidin chiqqanda qardek aq bolup qaldi.■

6

Paltining béshini su üstide leylitishi

¹ Peyghemberlarning shagirtliri Élishagha: — Mana bizge séning aldingda turuwatqan yérimiz tar keldi.

² Iordan deryasining boyigha bérip, herbirimiz birdin yaghach élip, shu yerde turidighan'gha bir turalghu öy yasayli, — dédi.

— Béringlar, dep jawab berdi u.

³ Ularning biri yene: — Iltipat qilip qeminiliring bilen birge barghin, dédi. U: — Bille baray, dédi.

⁴ U ular bilen mangdi. Ular Iordan deryasigha bérip, derex késishke bashlidi.

⁵ Lékin ularning biri derex késiwatqanda paltining béshi sugha chüshüp ketti. U warqirap: — Way ghojam, bu ötne alghan palta idi, dédi.

⁶ Xudaning adimi: Nege chüshti, dep soridi. U chüshken yerni körsitip berdi. U bir shaxni késip, uni sugha tashliwidi, Paltining béshi leylep chiqti.

⁷ U: Uni qolunggha alghin, déwidi, u kishi qolini uzutup uni tutuwaldi.

Élisha pütün bir qoshunni meghlup qilidu

⁸ Suriyening padishahi Israil bilen jeng qiliwatatti. U öz xizmetkarliri bilen

■ 5:27 Chöl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20

meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti.□

⁹ Xudaning adimi Israilning padishahiga xewer ewitip: — Sen palanchi-pokunchi yerge bérishtin éhtiyat qilghin, chünki Suriyler u yerge chüshmekchi, dédi.

¹⁰ U waqitlarda Israilning padishahi Xudaning adimi özige körsetken jaygha adem ewetip u yerdiki ademlirige éhtiyat qilishni agahlandurdi. Bundaq ish birqanche qétim boldi.□

¹¹ Buning sewebidin Suriyening padishahi könglide qattiq achchiqlinip, öz xizmetkarlirini chaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padishahi teripide turidighanliqini manga körsitip bermemsiler?! — dep soridi.

¹² Lékin xizmetkarlirining biri: — I ghojam padishah undaq emes; belki Israilda turidighan Élisha dégen peyghember sen yatqan hujranda qilghan sözliringni Israil padishahiga éytip béridu, — dédi.

¹³ U: Bérip uning nede ikenlikini paylap kélinglar, men adem mangdurup uni tutup kéley, dédi. Ular: — U Dotan shehiride iken, dep xewer qildi.

¹⁴ Shuning bilen u shu yerge atliqlar, jeng harwiliri we zor bir qoshunni mangdurdi. Ular kéchisi yétip kélip sheherni qorshiwaldi.

¹⁵ Xudaning adimining maliyi seherde turup chiqsa, mana, bir atliqlar we jeng harwiliri

□ **6:8** «...meslihetliship, **palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti**» — yaki «... meslihetliship, ular uninggha: — Palanchi-pokunchi jayda hujum qilghayla, dédi». □ **6:10** «**birqanche qétim**» — ibraniy ilida «bir qétim, ikki qétim emes» dégen sözler bilen ipadilididu.

qoshuni sheherni qorshiwalghanidi. Malay uninggha: Apla, i ghojam, qandaq qilarmiz? — dédi.

¹⁶ Lékin u: Qorqmighin; mana biz bilen birge bolghanlar ular bilen birge bolghanlardin köptur, dédi.

¹⁷ Emdi Élisha dua qilip: I Perwerdigar, malayimning közlrini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. U waqitta Perwerdigar yigitning közlrini achi we u eyni ehwalni kördi; mana, pütkül tagh Élishani chöridep turghan yalqunluq at we jeng harwiliri bilen tolghanidi.

¹⁸ Suriyler chüshüp u terepke kelgende, Élisha Perwerdigargha dua qilip: Bu xelqni korluq bilen urghin, dédi. Shuning bilen U Élishaning tiliki boyiche ularni korluq bilen urdi.

¹⁹ Élisha ulargha: Bu *siler izdigen* yol emes we *siler izdigen* sheher emes; méning keynimdin egishinglar, silerni siler izdigen ademning qéshigha bashlap baray, dep ularni Samariyege bashlap bardı.

²⁰ We shundaq boldiki, ular Samariyege kirgende Élisha: I Perwerdigar, ularning közlrini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. Perwerdigar ularning közlrini achi; we mana, ular Samariyening otturisida turatti.

²¹ Israilning padishahi ularni körgende Élishadin: I atam, ularni öltürüwéteymu? Ular ni öltürüwéteymu? dep soridi.

²² U: — Sen ularni öltürme; hetta özüng qilich we oqyaying bilen esir qilghanliringni öltürmeydighan yerde, bularni öltürüşke bolamti? Eksiche, ularn-

ing aldigha nan, su qoyghin; shuning bilen ular yep-ichip öz ghojisigha yénip ketsun, dédi.□

²³ Shundaq qilib, u ulargha chong ziyapet berdi; ular yep-ichip bolghandín kéyin, andín ularni yolgha saldi. Ular ghojisining yénigha qaytti. Shuningdin kéyin Suriyedin bulangchilar shaykiliri Israilning zéminigha qayta bésip kirmidi.

Perwerdigar Samariyeni qutquzidu

²⁴ Kéyin shundaq boldiki, Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini yighip Samariyeni muhasirige aldi.

²⁵ Shuning bilen Samariyede zor acharchiliq boldi. Ular uni shunche uzun qamal qildiki, bir éshek béshi seksen shekel kümüşke, we kepter mayiqining bir chinisining töttin biri besh shekel kümüşke yaraytti. □

²⁶ Israilning padishahi sépilning üstidin ötkende, bir ayal uninggha: I ghojam padishah, yardem bergine! dep peryad kôtürdi.

²⁷ U: Eger Perwerdigar sanga yardem bermise, men sanga qandaq yardem qilay? Ya xamandin ya üzüm kölchikidin yardem tépilamdu?, — dédi.

²⁸ Padishah emdi uningdin yene: Néme derding bar? dep soridi. U: Mana bu xotun manga:

□ **6:22** «...bularni öltürüşke bolamti?» — démek, sen özüng mushu Suriylerni esirge tutqan emessen; hetta ularni shundaq tutqan bolsangmu, u chaghda (kona «urush exlaqi» boyiche) ularni öltürüwemeytting. □ **6:25** «sksen shekel» — 900 gram, «besh shekel» 55 gram bolatti. Mushu yerdiki «bir chinining töttin biri»ning hejimi belkim 0.25 litrche idi; «chine» ibraniiy tilida «kab» bilen ipadilididu.

Oghlungni bergin, biz uni bügün yeyli. Ete bolsa méning oghlumni yeymiz, dédi.

²⁹ U waqitta biz méning oghlumni qaynitip pishurup yéduq. Etisi men uninggha: Emdi sen oghlungni bergin, uni yeyli désem, u öz oghlini yoshurup qoydi, – dédi.■

³⁰ Padishah ayalning sözini anglap kiyimlerini yirtip-yirtiweetti. U sépilda kétiwatqanda, xelq uning kiyimining ichige, yeni étige böz kiygenlikini körüp qaldi.

³¹ *Padishah:* – Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa, Xuda méning béshimni alsun we uningdinmu artuq jazalisun! – dédi.□ ■

³² Emma Élisha öz öyide olturatti; aqsaqallarmu uning bilen bille olturghanidi. Padishah uning aldigha bir ademni mangdurghanidi. Lékin u xewerchi u yerge yétip barmayla, Élisha aqsaqallargha: – Mana bu jallatning balisining béshimni alghili adem mangdurghanliqini kördünglarmu? Emdi xewerchi kelgende ishikni ching taqap ichidin tiriwélinglar. Mana uning keynidin kelgen ghojisining qedimining awazi angliniwatmamdu? – dédi.

³³ U ular bilen sözlishiwatqanda, mana xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi Perwerdigar teripidin keldi;

■ 6:29 Qan. 28:53 □ 6:31 «Eger **Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa...**» — Israilning padishahi (Yoram, 8-babni körüng) némishqa Élishagha shundaq och? Shübhisizki, u padishahni butperesliki (3:3ni körüng) üçün daim eyibligechke, uninggha och idi; Élisha yene, bu balayi'apetler del butpereslikimizdin béshimizgha chüshken, dep agah bergen bolsa kérek.

■ 6:31 1Pad. 19:2

men zadi néme dep Perwerdigargha yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi.□

7

¹Élisha: Perwerdigarning sözini anglanglar! Perwerdigar mundaq deydu: — Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida bir xalta aq un bir shekelge we ikki xalta arpa bir shekelge sétilidu, — dédi.□

²Emma padishah bélikini tutup mangghan qoshun emeldari bolsa, Xudaning adimige: Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq ishning bolushi mumkinmu?! dédi. U: — Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen, dédi.

³Emdi derwazining tüwide töt maxaw késil bar adem olturatti. Ular bir-birige: Néme üçün mushu yerde ölümni kütüp olturimiz? ■

⁴Sheherge kireyli dések, sheherde acharchiliq bolghachqa, u yerde ölimiz; bu yerde olturasaqmu ölimiz. Qopup Suriylarning leshkergahigha kéteyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni öltüreyli dése ölimiz, xalas, — déyishti.

⁵Shuni dep ular kechqurun Suriylarning leshkergahigha barghili qopti. Leshkergahining qéshigha yétip kelgende, mana héch kishi yoq idi.

□ **6:33** «xewerchi **uning** qéshigha **chüshüp** kélip: «Padishah: «Mana **bu balayi**'apetning özi... **yene ümid baghliyalarmen?**» **deydu, dédi** — xewerchi, shübhisizki, padishahning öz sözlirini yetküzüwatidu. □ **7:1** «xalta» — mushu ayyette «xalta» (ibraniy tilida «séah») texminen 4 litrche kélidu. ■ **7:3** Law. 13:46

6 Chünki Perwerdigar Suriylarning leshker-gahigha jeng harwiliri, atlar we zor chong qoshunning sadasini anglatqanidi. Shuni anglap ular bir-birige: Mana, Israilning padishahi bishek Hittiylarning padishahlrini we Misirliqlarning padishahlrini üstimizge hujum qilghili yalliwapu, déyishti; ■

7 kechqurun qozghilip chédirlirini, at bilen ésheklirini tashlap leshkergahni shu péti qoyup, öz janlrini qutquzush üçün beder qachqanidi.

8 Maxaw késili bar ademler leshkergahning yénigha kélip, bir chédirgha kirip, yep-ichip uningdin kümüş bilen altunni we kiyimlerni élip yoshurup qoyushti. Andin ular yénip kélip, yene bir chédirgha kirip u yerdiki oljinimu élip yoshurup qoyushti.

9 Andin ular bir-birige: Bizning bundaq qilghini-miz durus emes. Bügün qutluq xewer bar kündur, lékin biz tinmay turuwatimiz. Sehergiche qalsaq bu yamanliq béshimizgha chüshidu. Uning üçün emdi bérip padishahning ordisidikilerge bu xewerni yetküzeyli, dédi.

10 Shuning bilen ular bérip sheherning derwazisidiki pasibanlarni chaqirip ulargha: Biz Suriylarning leshkergahigha chiqsaq, mana héchkim yoq iken, hetta ademning shepesimu yoqtur; belki atlar baghlaqliq, éshekler baghlaqliq bolup, chédirlar eyni péti turidu, dédi.

11 Derwazidiki pasibanlar shu xewerni towlap élan qilip, padishahning ordisigha xewer yetküzdi.

12 Padishah kéchisi qopup xizmetkarlirigha: — Men Suriylarning bizge néme qilmaqchi bolgh-

■ 7:6 Yesh. 13:4

inini silerge dep bérey. Ular bizning acharchiliqta qalghinimizni bilip, leshkerghadin chiqip dalada mökünüwélip: — Israillar sheherdin chiqsa, biz ularni tirik tutup, andin sheherge kireleyimiz, déyishken gep, dédi.

¹³ Xizmetkarliridin biri jawab bérip: — Birnechche kishini sheherde qalghan atlardin beshni élip (ularning aqiwiti bu yerde qalghan Israilning barliq kishiliriningkidin, hetta halak bolghanlarningkidin better bolmaydu!), ularni körüp kélişke eweteyli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular ikki jeng harwisi bilen ulargha qatidighan atlarni teyyar qildi. Padishah ularni Suriylerning qoshunining keynidin ewetip: — Bérip ehwalni körüp kélinglar, dep buyrudi.

¹⁵ Bular ularning izidin Iordan deryasighiche qoghlap bardı; we mana, pütkül yol boyı Suriyler aldirap qachqanda tashliwetken kiyim-kéчек we herxil eswab-üsküniler bilen tolghanıdı. Elchiler yénip kélip padishahqa shuni xewer qildi.

¹⁶ U waqıtta xelq chiqip Suriylerning leshkerghadin oljilarnı talıdı; shuning bilen Perwerdigarning éytqan sözıdek, bir xalta aq un bir shekelge, ikki xalta arpa bir shekelge sétıldı.

¹⁷ Emdi padishah bilikini tutup mangghan héliqi emeldarnı derwazını bashqurushqa teyinlep qoyghanıdı. Emdi xalayıq derwazıdı *étılıp chiqqanda* unı dessep-cheyliwetti we shuning bilen u öldı. Bu ish padishah Xudaning adimini tutmaqchi bolup, uning aldigha barghanda, del Élisha éytqandek boldı.

18 Shuning bilan Xudaning adimi padishahqa éytqan shu söz emelge ashuruldi: «Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida ikki xalta arpa bir shekelge we bir xalta aq un bir shekelge sétildu».

19 Emma héliqi emeldar Xudaning adimige: — «Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq bir ishning bolushi mumkinmu?!» dégenidi. U: — «Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen», dégenidi.

20 Uninggha hem del shundaq boldi; chünki xelq uni derwazida dessep öltürgenidi.

8

Élisha yene bir qétim Shunemlik ayalgha yardem béridu

1 Élisha özi oghlini tirildürgen ayalgha nesihet qilip: — Sen we öz öydikiliring bilen bérip, qeyerde olturghudek jay tapsang, u yerde turghin; chünki Perwerdigar: — Acharchiliq bolsun, dep békitti. Bu acharchiliq zéminda yette yilghiche tügimeydu, dédi.■

2 Shuning bilan u ayal Xudaning adimi éytqandek öz öydikiliri bilen bérip, Filistiyelarning yurtida yette yilghiche turdi.

3 We shundaq boldiki, yette yil ötkende, ayal Filistiyelarning yurtidin yénip keldi; u padishahtin öyi bilen zéminini özige qayturup bérishni iltimas qilghili bardı.

4 Shu waqıtta padishah Xudaning adimining xizmetkari Gehazi bilan sözlিশip uninggha: — Élisha qilghan hemme ulugh emellerni manga bayan qilip bergin, dewatatti.

5 We shundaq boldiki, u padishahqa Élishaning qandaq qilip bir ölükni tirildürgenlikini dep bériwatqanda, Élisha oghlini tirildürgen shu ayal padishahtin öz öyi we zéminini qayturup bérishni iltimas qilghili keldi. Gehazi: — I padishah ghojam, mana, bular men éytqan ayal we Élisha ölümdin tirildürgen oghli del shu, dédi.

6 Padishah ayaldin soriwidi, u shu weqeni uninggha dep berdi. Shuning bilan padishah bir aghwatni belgilep: — Uning hemme teelluqatlırini yandurup bergin we shuningdek öz yurtidin ketken kündin tartip bu waqıtqiche yéridin chiqqan hosulning barlıq kirimini uninggha bergin, dédi.

Élisha Hazael bilen körüşidu

7 Emdi Élisha Suriyening padishahi Ben-Hadad késel yatqinida Demeshqge keldi. Padishahqa: Xudaning adimi bu yerge keldi, dep xewer bérildi.

8 Padishah Hazaelge: — Özüng bir sowgha élip, Xudaning adimining aldigha bérıp uning bilan körüşüp, u arqiliq Perwerdigardin méning toghramda: «U bu késeldin saqiyamdu, saqaymaydu» dep sorighin, — dédi.■

9 Shuning bilan Hazael uning bilan körüşühshke bardı. U özi bilen Demeshqtiki herxil ésil mal-

■ 8:8 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2

lardin qiriq töge sowgha élip, uning aldigha bérip: «Oghlung Suriyening padishahi Ben-Hadad méni ewetip, bu késeldin saqiyimenmu, saqaymaymenmu?» dep soraydu, — dédi.

¹⁰ Élisha uninggha: — Bérip uninggha: — Choqum saqiyisen, dep éytqin. Lékin Perwerdigar manga qandaqla bolmisun u choqum ölidu, dep wehiy qildi, dédi.

¹¹ Xudaning adimi taki Hazael xijil bolup ketküche uninggha tikilip qarap turdi, andin Xudaning adimi yiglashqa bashlidi.

¹² Hazael: — Ghojam némishqa yighlayla! dep soridi. U: — Men séning Israillargha qilidighan yaman ishliringni bilimen; chünki sen ularning qorghanolirini köydürüp, yigitlirini qilich bilen öltürüp, ushshaq balilirini chörüp tashlap, hamildar ayallirining qarnini yériwétisen, dédi.■

¹³ Hazael: — Menki ittek bir qulung néme idim, undaq ulugh ishlarni qilalamtim? Élisha: — Perwerdigar manga séning Suriyening padishahi bolidighanliqingni melum qildi, dédi.

¹⁴ U Élishaning qéshidin chiqip ghojisining yénigha bardi. Ben-hadad uningdin: — Élisha sanga néme dédi, dep soridi. U: — U manga silining toghrilirida, choqum saqiydu, dep éytti, dédi.

¹⁵ Etisi Hazael bir parche bözni élip, sugha chilap padishahning yüzini etti. Shuning bilen u öldi; we Hazael uning ornida padishah boldi.

Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning

*padishahi bolushi atisi bilen**2Tar. 21:2-20*

16 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining beshinchi yilida, Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi. □ ■

17 U padishah bolghanda ottuz ikki yashta bolup, Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi.

18 U Ahabning jemeti qilghandek Israil padishahlirining yolida yürdi (chünki uning ayali Ahabning qizi idi); u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

19 Lékin Perwerdigar Dawutqa: — Séning bilen oghulliringgha «menggü öchmeydighan chiragh» bérimen dégen wedisi tüpeylidin u Yehudani xarab qilishni xalimidi. □ ■

20 Uning künliride Édom Yehudaning idare qilishigha isyan kötürüp, azad bolup öz aldigha bir padishahliq tiklidi. ■

□ **8:16** «Yoram» — «Yehoram»ning bashqa birxil shekli. Mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. «Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi» — démek, Yehoshafat we oghli Yehoram ikkisi teng seltenet qilidu. ■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5 □ **8:19** «Dawut ... bir chiragh... bérimen» — «1Pad.» 11:36 we izahatni körüng. «Chiragh» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu, elwette; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadıq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa: Sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zeb. 132:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8

21 Shuning bilan Yoram hemme jeng harwiliri bilan yolgha chiqip Zair shehirige ötti. U kéchisi ornidin turup, özini we jeng harwilirining serdarlirini qorshiwalgan Édomlarga hujum qilip, ularni meghlup qildi; lékin axirida *Yehuda* leshkerliri öz öylirige qéchip ketti. □

22 Shuning bilan Édomlar Yehudaning hökümraniqidin bügün'giche azad boldi. U waqitta Libnahmu isyan kôtürüp azad boldi.

23 Emdi Yoramning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

24 Yoram öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénida depne qilindi. Oghli Ahaziya uning ornida padishah boldi. ■

Ahaziya seltenet qilidu

2Tar. 22:1-6

25 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining on ikkinchi yili, Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya Yehudagha padishah boldi. ■

□ **8:21 «Yoram hemme jeng harwiliri bilen...»** — «Yoram» yaki «Yehoram». «Zair shehirige ötti» — yeni Iordan deryasidin ötti. «axirida **Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti**» — eyni tékiste «Yehuda» dégen söz yoq. Lékin mushu yerde «leshkerler» (ibraniy tilida «xelq») Yehudiy leshkerlerni kórsetse kérek.

□ **8:23 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire»ning özi emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1

26 Ahaziya padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padishahi Omrining qizi idi. ■

27 Ahaziya Ahabning jemetining yolida yürüp Ahabning jemeti qilghandek, Xudaning neziride rezil bolghanni qildi; chünki u Ahabning küy'oghli bolup uninggha hemjemet idi.

28 Ahabning oghli Yoram Suriyening padishahi Hazael bilen Giléadtiki Ramotta soqushqanda Ahaziya uninggha hemdemliship soqushqa chiqqanidi. Suriyler Yoramni zeximlendürdi.

29 Yoram padishah Ramahda Suriye padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmini dawalitish üçün, Yizreelge yénip keldi. Ahabning oghli Yoram késel bolghachqa, Yehudaning padishahi, Yehoramning oghli Ahaziya uni yoqlighili Yizreelgimu bardı.■

9

Yehu padishah bolidu

1 Élisha peyghember peyghemberlarning shagirtliridin birini chaqirip, uninggha: — «Bélingni baghlap bu may qachisini qolunggha élip, Giléadtiki Ramotqa barghin. ■

2 U yerge barghanda Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehuni tépip, öyige kirip, uni öz buraderliri arisidin ornidin turghuzup, ichkiriki öyge bashlap kir.

³ Andin qachidiki mayni béshigha quyup: Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim, dégin; shuni dep bolupla ishikni échip, qéchip chiqqin, hayal bolma» — dédi. ■

⁴ Shuning bilen shu yash peyghember yigit Giléadtiki Ramotqa bardı.

⁵ U yerge kelgende, mana, qoshunning serdarlıri u yerde olturatti. U: — I serdar, sanga bir sözüm bar, dédi.

Yehu: — Qaysimizgha? — dep sorıdı.

U: — Sanga, i serdar, dédi.

⁶ U qopup öyge kirdi. Yigit béshigha mayni quyup uninggha mundaq dédi: Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Perwerdigarning xelqige, yeni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim.

⁷ Sen öz ghojang Ahabning jemetini yoqıtisen; chünki öz qullirim peyghemberlerning qéni üçün we Perwerdigarning hemme qullirining qéni üçün Yizebeldin intıqam alay. □

⁸ Ahabning pütkül jemeti yoqıladı; Ahabning jemetidin Israıldiki hemme erkeklerni hetta ajiz yaki méyip bolsun hemmisini halak qilimen. □ ■

⁹ Men Ahabning jemetini Nibatning oghli Yeroboamning jemetidek we Axiyahning oghli Baashaning jemetidek yoq qilimen. ■

■ 9:3 2Tar. 22:7 □ 9:7 «Yizebeldin intıqam alay» — ıbraniy tilida «Yizebelning qolidin intıqam alay». □ 9:8 «hemme erkeker» — ıbraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dep ipadilinıdu. «ajiz yaki méyip bolsun hemmisini» — bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ 9:8 1Pad. 21:21 ■ 9:9 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11

10 Itlar Yizebelni Yizreeldiki shu parche yerde yeydu. Héchkim uni depne qilmaydu».

Shuni dep bolupla yigit ishiqni échip qéchip ketti.

□ ■

11 Yehu öz ghojisining xizmetkarlirining qéshigha yénip chiqqanda, ular uningdin: — Hemme ish tinchliqmu? Bu telwe séni néme ish bilen izdep keptu? — dep soridi.

U ulargha: Siler shu kishi we uning sepsetelirini bilisiler, — dédi.□

12 Ular: Yalghan éytma! Bizge dep bergine! déwidi, u: — U manga mundaq-mundaq dep, Perwerdigar mundaq deydu: — «Séni Israilning üstide padishah bolushqa mesih qildim» dep éytti — dédi.

13 Shuning bilen ularning hemmisi tonlirini sélip, pelempeyde yéyip uninggha payandaz qildi. Ular kanay chélip: «Yehu padishah boldi!» dep jakarlashti.

14 Shuning bilen Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehu Yoramni qestlimekchi boldi. U waqitta Yoram bilen barliq Israillar Giléadtiki Ramotta turup, u jayni Suriyening padishahi Hazaelning hujumidin muhapizet qiliwatatti.

15 Emdi Yoram padishah Suriyening padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmidin saqiyish üçün Yizreelge yénip kelgenidi. Yehu bolsa özige *egeshkenlerge*: Silerge layiq körünse, Yizreelge bérip xewer bergüdek héchkimni sheherdin qachurmanglar, dégenidi.■

□ 9:10 «Yizreeldiki **shu parche yer**» — Ahab padishah Nabottin qestlep taritiwalghan yerni körsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni körüng.

■ 9:10 1Pad. 21:23 □ 9:11 «sepseteliri» — yaki peqet «gepliri».

■ 9:15 2Pad. 8:29

16 Yehu bir jeng harwisini heydep Yizreelge bardi, chünki Yoram u yerde késel bilen yatqanidi (Yehudaning padishahi Ahaziya Yoramni yoqlighili chüshüp kelgenidi).

17 Emdi közetchi Yizreelning munarida turup, Yehu qatarliq bir top ademlerni kördi. U: «Bir top ademlerni kördüm» dédi. Yoram: Bir atliq kishini ularning aldigha ewetinglar, u ulardin: — Hemme ish tinchliqmu? — dep sorisun, dédi.

18 Shuning bilen atliq bir kishi ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, — dédi. Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi» — dédi.

19 Shuning bilen u yene bir atliq kishini mangdurdi. U ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, dédi.

20 Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi. Emdi ularning harwa heydishini Nimshining oghli Yehuning heydishidek iken, chünki u telwilerche heydeydu, dédi.

21 Yoram: — Harwini qétinglar, dep buyruwidi, uning jeng harwisini qétip teyyarlidi. Andin Israilning padishahi Yoram bilen Yehudaning padishahi Ahaziya, herbiri öz jeng harwisigha olturup, Yehuning aldigha bérishqa chiqti; ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida

uchrashti.□

²² Yoram Yehuni körgende, «I Yehu, hemme ish tinchliqmu? dep soridi. U: — Anang Yizebelning qilghan buzuqchilqliri we jadugerliki shunche jiq tursa, qandaqmu tinchliq bolidu?! — dédi. □

²³ Shuning bilen Yoram harwini yandurup Ahaziyagha: «I Ahaziya, asiyliq!» dep warqirap beder qachti.

²⁴ Yehu oqyasini qoligha élip, oq sélip Yoramning *keyni teripidin* uning ikki mürisining ariliqidin atti. Ya oqi uning yürükidin téship chiqti we u öz harwisigha yiqilip chüshti.

²⁵ Yehu öz yénidiki emeldari Bidkargha: Uni élip Yizreellik Nabotning étizliqigha tashlighin. Yadingda bolsunki, men bilen sen uning atisi Ahabning keynidin bille mangghanda, Perwerdigar uning toghrisida mundaq bir höküm-wehiyni éytqan: —□

²⁶ «Men tünügün Nabotning qéni bilen uning oghul-lirining qénini kördüm, deydu Perwerdigar: Mana bu *qan qerzini* del bu étizliqta sanga yandurimen, deydu Perwerdigar». Emdi Perwerdigarning shu sözi boyiche, uni élip shu yerge tashlighin, — dédi.■

²⁷ Yehudaning padishahi Ahaziya buni körgende «Baghdiki rawaq yoli» bilen qachti. Lékin Yehu uning keynidin qoghlap: «Uni étinglar!» dep buyruwidi, ular uni Ibléamning yénida, Gur

□ **9:21** «ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti» — «1Pad.» 21:1-24ni körüng. □ **9:22** «buzuqchiliq» — mushu yerde hem zinaxorluqning özi hem köchme menide butpereslikni körsetse kérek. □ **9:25** «...mundaq bir höküm-wehiyni éytqan» — ibraniy tilida «...mundaq bir yükni salghan». Adette «yük» Xudaning hökümi yaki jzasini jakarlaydighan wehiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19

égizlikige chiqqan yolda atti. U Megiddoghiche qéchip u yerde öldi. □ ■

28 Shuning bilen uning xizmetkarliri uning jesitini jeng harwisigha sélip, Yérusalémgha élip bérip, «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénigha öz qebriside depne qildi

29 (Ahabning oghli Yoramning seltenitining on birinchi yilida Ahaziya Yehudagha padishah bolghanidi).

30 Yehu emdi Yizreelge keldi, Yizebel shuni anglap közlirige sürme sürüp, chachlirini tarap, dérizidin qarap turatti.

31 Yehu derwazidin kirgende u uninggha: I Zimri, öz ghojangning qatili, hemme ish tinchliqmu? — dep soridi. □ ■

32 Yehu béshini kötürüp, dérizige qarap turup: — Men terepte turidighan kim bar? dep soriwidi, ikki-üch aghwat dérizidin uninggha qaridi.

33 U: Shu ayalni töwen'ge tashlanglar, déyishigila, ular uni töwen'ge tashlidi. Shuning bilen uning qéni hem tamgha hem atlargha chéchildi. U uni atlirigha dessitip üstidin ötüp ketti.

34 Andin u öyge kirip yep-ichkendin kéyin: Bu leniti ayalning jesitini tekshürüp, uni depne qilinglar. Chünki némila bolmisun u padishahning melikisidur, dédi. ■

35 Lékin ular uni depne qiliwéteyli dep bériwidi, uning bash söngiki, ayaghliri we qolining alqinidin

□ 9:27 ««Baghdiki rawaq yoli» bilen» — yaki «Beyt-Haggan'gha baridighan yol bilen». ■ 9:27 2Tar. 22:7-9 □ 9:31 «Zimri» — 44 yil ilgiri Israil padishah Élahdin yüz örüp uni öltürgen. «1Pad.» 16:9-20ni körüng. ■ 9:31 1Pad. 16:18 ■ 9:34 1Pad. 16:31

bashqa héch yérini tapalmidi.

³⁶ Ular yénip kélip bu xewerni uninggha dégende u: — Bu ish Perwerdigar Öz quli Tishbiliq Iliyas arqiliq éytqan munu sözining emelge ashurulushidur: — «Itlar Yizreeldiki shu parche yerde Yizebelning göshini yeydu. ■

³⁷ Yizebelning ölüki sirtta, Yizreeldiki shu parche yerde qighdek yéyilip kétidu we shuning bilen héchkim: «U Yizebel iken» déyelmeydu» — dédi.

10

Yehu Ahabning jemetidikilerni yoqitidu

¹ Emdi Samariyede Ahabning yetmish oghli bar idi. Yehu xetlerni yézip Samariyege, yeni Yizreeldiki emeldar-aqsaqallargha we Ahabning jemetidiki pasibanlargha ewetti. Xetlerde mundaq déyildi: —

² «Siler bilen bille ghojaglarning oghulliri, jeng harwiliri bilen atlar, qorghanliq sheher we sawut-qorallarmu bardur; shundaq bolghandin kéyin bu xet silerge tegkende,

³ öz ghojaglarning oghulliridin eng yaxshisini tallap, öz atisining textige olturghuzup, ghojaglarning jemeti üçün soqushqa chiqinglar!».

⁴ Lékin ular dekke-dükkige chüshüp intayin qorqushup: Mana ikki padishah uning aldida put tirep turalmighan yerde, biz qandaqmu put tirep turalaymiz? — déyishti.

5 Shuning bilan orda béshi, sheher bashliqi, aqsaqallar bilan pasibanlar Yehugha xewer yetküzüp: Biz séning qulliringmiz; sen hernéme buyrusang shuni qilimiz; héchkimni padishah qilmaymiz. Sanga néme muwapiq körünse shuni qilghin, dep éytti.

6 Yehu ikkinchi xetni yézip, xette: — «Eger men terepte bolup, méning sözlirimge kirishke razi bolsanglar öz ghojaglarning oghullirining bashlirini élip, ete mushu waqitta Yizreelge, méning qéshimgha ularni keltürünglar. Emdi padishahning oghulliri yetmish kishi bolup, özlirini baqqan sheherning ulughlirining qéshida turatti. □

7 Xet ulargha tegkende ular shahzadilerni, yetmisheylennening hemmisini öltürüp, bashlirini séwetlerge sélip, Yizreelge Yehugha ewetti.

8 Bir xewerchi kélip Yehugha: Ular shahzadilerning bashlirini élip keldi, dep xewer bergende, u: Ularni ikki döwe qilip, derwazining aldida ete eti-gen'giche qoyunglar, dédi.

9 Etigende u chiqip, u yerde turup pütkül xalay-icqa: Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning

□ **10:6 «bashlirini élinglar»** — Yehuning telipi belkim qesten müjmel déyilgenidi. Ibraniy tilida «bashlirini élish» dégenlik «özlirini élip kélish» yaki «öltürüş» dégen ikki bisliq menide idi. Aqsaqallar we pasibanlar padishahning oghullirini öltürgendin kéyin, Yehu ularni «Ular men bilen teng bu ishlargha mes'ul» dep körsiteleytti.

hemmisini kim chépip öltürdi? □

¹⁰ Emdi shuni bilinglarki, Perwerdigarning héch sözi, yeni Perwerdigar Ahabning jemeti toghrisida éytqinidin héchbir söz yerde qalmaydu. Chünki Perwerdigar Öz quli Iliyas arqiliq éytqinigha emel qildi, — dédi.■

¹¹ Andin kéyin Yehu Yizreelde Ahabning jemetidin qalghanlarning hemmisi, uning teripidiki barliq erbablar, dost-aghiniliri we kahinlirini héch kimni qaldurmay öltürdi.

¹² Andin u ornidin turup, Samariyege bardi. Yolda kétéwétip «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke yetkende □

¹³ Yehu Yehuda padishahi Ahaziyaning qérindashliri bilen uchrashti. U ulardin: Siler kim? — dep soridi.

«Ahaziyaning qérindashliri, padishahning oghulliri we xanishning oghulliridin hal sorighili barimiz, dédi. □ ■

¹⁴ U: Ularni tirik tutunglar! dep buyrudi. Andin ademliri ularni tirik tutti, andin hemmisini Beyt-Ekedning quduqining yénida öltürüp, ularning héch birini qoymidi. Ular jemiý qiriq ikki adem idi.

¹⁵ U u yerdin kétép barghanda uning aldigha

□ **10:9** «Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?» — Yehu hiyligerlik bilen sheherdiki we Yizreeldiki emeldarlarni men terepte turidu, men bilen teng mushu ishlargha mes'ul, dep xalayıqqa körsetmekchi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29

□ **10:12** ««padichilargha tewe Beyt-Eked»ke» — yaki «qoy padichilar yighilidighan jay»gha...» □ **10:13** «hal sorighili barimiz» — ibraniy tilida «hal sorighili chüshimiz». ■ **10:13** 2Tar. 22:8

chiqqan Rekabning oghli Yehonadabqa yoluqti. U uninggha salam qilip: Méning könglüm sanga sadiq bolghandek, séning könglüngmu manga sadiqmu? – dédi.

Sadiq, dédi Yehonadab.

Yehu: – Undaq bolsa qolungni manga bergin, dédi. U qolini bériwidi, Yehu uni jeng harwisigha élip chiqip, öz yénida jay bérip □

¹⁶ uninggha: Men bilen bérip, Perwerdigargha bolghan qizghinliqimni körgin, dédi. Shuning bilen u uni jeng harwisigha olturghuzup heydep mangdi.

¹⁷ U Samariyege kelgende Ahabning jemetidin Samariyede qalghanlarning hemmisini qirip tügetküche öltürdi. Bu ish Perwerdigarning Iliyasqa éytqan sözining emelge ashurulushi idi. ■

Yehuning Baal dégen butning kahin-peyghemberlirini qetl qilishi

¹⁸ Andin Yehu hemme xalayıqni yighdurup, ulargha mundaq dédi: – Ahab Baalning xizmitini az qilghan, lékin Yehu uning xizmitini köp qilidu.

¹⁹ Buning üçün Baalning barliq peyghemberlirini, uning qulluqida bolghanlarning hemmisi bilen barliq kahinlirini manga chaqiringlar; héchkim qalmisun, chünki Baalgha chong qurbanliq sun'ghum bar; herkim hazir bolmisa

□ **10:15** «sanga **sadiq**» — ibraniy tilida «könglüngge sadiq» dep ipadilinidu. «sanga **sadiq bolghandek**» — yaki «sanga durus bolghandek». «manga **sadiqmu**» — yaki «manga durusmu». Bu ayetiki «Rekabning oghli Yehonadab» «Yer.» 35:1-16de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab (Yonadab)»qa oxshash adem bolushi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8

jénidin mehrum bolidu, dédi. Lékin Yehu bu ishni baalpereslerni yoqitish üçün hiyligerlik bilen qildi.

²⁰ Shuning bilen Yehu: Baalgha xas bir héyt békitinglar, déwidi, ular shundaq élan qildi.

²¹ Yehu pütkül Israilgha tekliq ewetkende, barliq baalperesler keldi; ulardin héchbiri kem qalmay keldi. Ular Baalning butxanisigha kirdi; shuning bilen Baalning butxanisi bu béshidin yene bir béshighiche liq toldi.

²² U *murasi*m kiyimi bégige: Hemme Baalpereslerge *ibadet* kiyimlerini echiqip ber, déwidi, u kiyimlerni ulargha echiqip berdi.

²³ Yehu bilen Rekabning oghli Yehonadab Baalning butxanisigha kirip baalpereslerge: Tekshürüp béqinglar, bu yerde Perwerdigarning bendiliridin héchbiri bolmisun, belki peqet baalperesler bolsun, dédi.

²⁴ Ular teshekkür qurbanliqliri bilen köydürme qurbanliqlarni ötküzgili kirdi. Yehu seksen adimini téshida qoyup ulargha: Men silerning ilkinglarga tapshurghan bu ademlerdin birsi qolunglardin qéchip ketse, jénining ornida jan bérisiler, dédi. □

²⁵ Ular köydürme qurbanliqni ötküzüp bolushighila, Yehu orda pasibanliri we serdarlarga: Kirip ularni qetl qilip, héchkimni chiqqili qoymanqlar, dep buyrudi. Shuning bilen orda pasibanliri bilen serdarlar ularni qilich bisi bilen qetl qilip, ölüklerni shu yerge tashliwetti. Andin Baalning butxanisining ichkirige kirip

□ **10:24** «teshekkür qurbanliqliri» — yaki peqet «qurbanliqlar».

26 but tüwrüklerni Baalning butxanisidin élip chiqip köydürüwetti.

27 Ular yene Baalning tüwrük-heykilini chéqip, Baalning butxanisini yiqitip uni бүгүн'ge qeder ha-jetxanigha aylandurdi.

28 Yehu shu yol bilen Baalni Israil ichidin yoq qildi.

Yehuning seltenitining xulasisi

29 Yehu Nibatning oghli Yeroboamning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliridin, yeni Beyt-El bilen Dandiki altun mozay butliridin özini yighmidi. ■

30 Perwerdigar Yehuga: Sen obdan qilding; Méning nezirimge muwapiq körün'ginini ada qilip, Ahabning jemetige könglümdiki hemme niyetni beja qilip pütüzgining üçün, séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dédi. ■

31 Lékin Yehu pütün qelbidin Israilning Xudasi Perwerdigarning muqeddes qanunida méngishqa köngül bölmidi; u Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboamning gunahliridin néri turmidi.

32-33 Shu künlerde Perwerdigar Israilning zéminini késip-késip azaytishqa bashlidi. Chünki Hazael Iordan deryasining meshriq teripidin bashlap Israilning chégraliridin bösüp ötüp ulargha hujum qildi; u barliq Giléad yurtini, Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip Giléadtin ötüp Bashan'ghiche, Gad, Ruben we Manassehning barliq yurtlirini ishghal qildi.

³⁴ Emdi Yehuning bashqa emelliri hem qilganlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

³⁵ Yehu öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yehoahaz uning ornida padishah boldi.

³⁶ Yehuning Israilning üstide Samariyede seltenet qilghan waqti yigirme sekkiz yil idi.

11

Xanish Ataliyaning öltürülüshi

2Tar. 22:10-12; 23:1-21

¹ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, barliq shah neslini öltürüşke qozghaldi.■

² Lékin Yoram padishahning qizi, yeni Ahaziyaning singlisi Yehoshéba öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Yoash shu yol bilen Ataliyadin yoshurup qélinip öltürülmidi.

³ Andin kéyin *inik anisi* bilen Perwerdigarning öyide alte yilghiche yoshurunup turdi. Shu waqitlarda Ataliya zéminda seltenet qildi.

⁴ Yettinchi yili Yehoyada adem ewetip Kariylar hem orda pasibanlirining yüzbéshilirini Perwerdigarning öyige chaqirtip kélip, ular bilen ehde qil-

■ 11:1 2Tar. 22:10

ishti. U ulargha Perwerdigarning öyide qesem ichküzüp, padishahning oghlini körsetti. □ ■

⁵ Andin ulargha buyrup: Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen üchtin biri padishahning ordisida pasibanliq köziti qilsun.

⁶ Üchtin biri Sür dégen derwazida tursun we üchtin biri orda pasibanlar hoylisining keynidiki derwazida tursun; shundaq qilip siler orda üçün pasibanliq qilisiler. □

⁷ Shabat künide pasibanliq nöwitini qilip bolghan üchtin ikki qismi Perwerdigarning öyide padishahning qéshida pasibanliq qilsun.

⁸ Siler padishahning etrapida turup, herbiringlar qolunglarga öz qoralinglarni élip, kimdekim sépinglardin ötkili urunsa uni öltürünglar; padishah chiqip-kirse uning bilen bille yürünglar, dédi.

⁹ Yüzbéshilar kahin Yehoyada barliq tapilghanlirini beja keltürüshti; herbir yüzbéshi öz ademlirini, hem shabat künide pasibanliq nöwitige kelgenlerni hem pasibanliq nöwitidin yan'ghanlarni qaldurup qaldi; andin Yehoyada kahinning qéshigha keldi. ■

¹⁰ Kahin bolsa Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqanlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.

¹¹ Orda pasibanliri tizilip, herbiri öz qolida qoralini tutup, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche qurban'gah bilen ibadetxanini

□ **11:4** «Kariylar» — belkim bir türküm chetellik leshkerlerni körsitidu. Bashqa birneche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6** «Sür dégen derwazi» — yaki «Ul derwazisi». ■ **11:9** 2Tar. 23:8

boylap padishahning etrapida turdi.

¹² Yehoyada shahzadini otturigha chiqirip uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, padishah bolushqa *xushbuy may bilen* mesih qildi. Hemmeylen chawak chélip: — «Padishah yashisun!» dep towlashti.

¹³ Ataliya orda pasibanliri bilen xelqning tovlashlirini anglighanda, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.

¹⁴ U qariwidi, mana padishah qaide-resim boyiche tüwrükning yénida turatti. Padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi; barliq yurt xelqi shadlinip, kanay chélishatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

¹⁵ Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilargha: Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshe qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — U Perwerdigarning öyide öltürülmisun, dep éytqanidi.

¹⁶ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; we u padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi. □

¹⁷ Yehoyada: — «Perwerdigarning xelqi bolayli» dep Perwerdigarning we padishah bilen xelqning ot-turisdida bir ehde toxtatti; padishah bilen xelqning otturisdida hem bir ehde baghlandi. ■

¹⁸ Andin barliq zémindiki xelq Baalning

□ **11:16** «ular uninggha yol boshitip ... at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi» — yaki «ular uni tutup padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, shu yerde uni öltürdi». ■ **11:17** 2Tar. 23:16

butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi. Andin kéyin *Yehoyada* kahin Perwerdigarning öyige pasibanlarni teyinlidi.

¹⁹ Andin u yüzbéshilar, Kariylar, orda pasibanliri we yurtning hemme xelqini özi bilen élip kélip, padishahni Perwerdigarning öyidin bashlap chüshüp, ordidiki «Pasibanlarning derwazisi»din padishahning ordisigha kirgüzdi; Yoash padishahliq textige olturdi.

²⁰ Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani padishahning ordisining yénida qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldı.

Yehoash Yehudagha padishah bolidu

2Tar. 24:1-27

²¹ Yehoash yette yashqa kirgende padishah boldi.

12

¹ Yehuning seltenitining yettinchi yilida Yehoash padishah boldi; u qiriq yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Beer-Shébalıq Zibiyah idi. □

² Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, Perwerdigarning

□ **12:1** «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli.

neziride durus bolghanni qildi. □

³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti. □

⁴ Yehoash kahinlarga: — Perwerdigarning öyige Xudagha atalghan hemme pul, jümlidin royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli we herkim ixtiyari bilen Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen hemme pulni □ ■

⁵ kahinlar xezinichilerdin tapshuruwélip Perwerdigarning öyining qaysi yéri buzulghan bolsa, shu pulni ishlitip shularni ongshisun, dédi. □

□ **12:2** «Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, ... durus bolghanni qildi.» — bu sözge qarighanda Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng). □ **12:3** «yuqiri jaylar» — Tewrattiki «Kan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsi Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslarning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslarning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). □ **12:4** «royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli» — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni körüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5** «kahinlar xezinichilerdin...» — yaki «kahinlar öz tonushliridin...». «Kahinlar» — ibraniiy tilida «Herbir kahin...» déyilidu — démek, herbir kahinning bu ishqa bolghan ayrim mes'uliyiti barliqi sel tekitlinidu.

6 Lékin Yehoash padishahning seltenitining yigirme uchinchi yilighiche, kahinlar ibadetxanining buzulgan yerlirini téxiche onglimighanidi.

7 Andin Yehoash padishah Yehoyada kahin we bashqa kahinlarni chaqirip ulargha: — Némishqa ibadetxanining buzulgan yerlirini ongshimid-inglar? Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulgan yerlirini onglatmanglar, dédi.□

8 Shuning bilen kahinlar maqul bolushup: Biz buningdin kéyin xelqtin pul almaymiz hem özimiz ibadetxanining buzulgan yerlirininu ongshimaymiz, dédi.

9 Emdi Yehoyada kahin bir sanduqni élip chiqip, yapquchidin bir töshük téship uni qurban'gahning yénigha qoydi; kishiler Perwerdigarning öyige kirgende, u ong terepte turatti. Derwazigha qaraydighan kahinlar Perwerdigarning öyige keltürülgen barliq pulni uninggha salatti.

10 We shundaq bolattiki, ular sanduqta köp pul chüshkenlikini körse, padishahning katipi bilen bash kahin ibadetxanigha chiqip, Perwerdigarning öyidiki pulni xaltigha chigip, sanap qoyatti.

11 Andin ular Perwerdigarning öyini onghaydighan ish bashlirigha ölchep-hésablap béretti. Ular

□ **12:7 «...Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulgan yerlirini onglatmanglar»** — bu sözge qarighanda kahinlar héch bolmighanda ibadetxanini ongshitish xizmitide mes'uliyetsizlik qilghan bolsa kérek. Bu sözlerdin ular mushu pullarni xiyamet qilghanliqi natayin. Bashqa birxil terjimisi: «Muningdin bashlap ibadetxanining buzulgan yerlirini onglitish meqsitide bashqa xezinichilerdin pul almanglar». 8-ayet bizning terjimimizge masraq kélidu.

bolsa uni Perwerdigarning öyini ongshaydighan yaghachchi bilen tamchilar,

¹² tashchilar bilen tashtirashlarga béretti. Ular mushu pulni Perwerdigarning öyining buzulghan yerlirini ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwélishta, shuningdek ibadetxanini ongshashqa we hemme bashqa chiqingha ishlitetti. □

¹³ Lékin Perwerdigarning öyige keltürülgen pul ibadetxanigha atilidighan kümüş qachaqchilar, pichaqlar, piyaliler, kanaylar, ya altundin yaki kümüshtin yasalgan bashqa herqandaq nersilerni yasitishqa ishlitilmeytti.

¹⁴ Ular belki shu pulni ish béshilirigha bérip, Perwerdigarning öyini ongshitatti.

¹⁵ Ular pulni ish béjirgüchilerning ishlemchilerge teqsim qilip bérishi üçün tapshuratti; lékin uning hésawatini qilmaytti; chünki bular insap bilen ish qilatti.

¹⁶ Lékin itaetsizlik qurbanliqi puli bilen gunah qurbanliqigha munasiwetlik pullar Perwerdigarning öyige élip kélilmeytti; u kahinlarga tewe idi.

¹⁷ U waqitta Suriye padishahi Hazael Gat shehirige hujum qilip, uni ishghal qildi. Andin Hazael Yérusalémgha hujum qilishqa yüzlendi. ■

¹⁸ Shuning bilen Yehudaning padishahi Yehoash öz ata-bowiliri bolghan Yehuda padishahliri Yehoshafat, Yoram we Ahaziya Perwerdigargha teqdim qilghan hemme muqeddes buyumlarni, we özi teqdim qilghanlirini Perwerdigarning

□ **12:12** «tashtirashlar» — yeni tash neqishchiler idi. ■ **12:17**
2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23

öyi hem padishahning ordisinging xeziniliridin izdep tapqan barliq altun'gha qoshup, hemmisini Suriyening padishahi Hazaelge ewetti; andin Hazael Yérusalémdin chékindi.■

¹⁹ Yoashning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□

²⁰ Emdi *Yehoashning* xizmetkarliri uninggha qest qilip Silla dawini teripidiki Millo qel'eside uni öltürdi. ■

²¹ Uning xizmetkarliridin Shiméatning oghli Yozaqar we Shomerning oghli Yehozabad uni zeximlendürdi, shuning bilen u öldi. U öz atabowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Oghli Amaziya uning ornida padishah boldi.

13

Yehoahaz Israil üstidin höküm süridu

¹ Ahaziyaning oghli, Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining yigirme üçinchi yili, Yehuning oghli Yehoahaz Samariyede Israilgha padishah bolup, Samariyede on yette yil seltenet qildi.

² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirigha egiship mangdi; u ulardin héch chiqmidi.

■ **12:18** 2Pad. 18:15 □ **12:19** «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» uningdin köp uchurlar alghanidi. ■ **12:20** 2Pad. 14:5

³ Buning uchün Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi; u ularni Suriyening padishahi Hazaelning we Hazaelning oghli Ben-Hadadning qoligha tapshurup berdi.

⁴ Yehoahaz Perwerdigardin rehim tilidi; we Perwerdigar Israilning qisilip qalghanliqini körüp duasigha qulaq saldi. Chünki Suriyening padishahi ulargha zulum qiliwatatti.

⁵ Perwerdigar Israilgha bir qutquzghuchi teyidlidi; shuning bilen ular Suriylarning qolidin azad bolup qutuldi. Kéyin Israil yene burunqidek öz öychédirliride makanlashti.

⁶ Lékin ular Israilni gunahqa putlashturghan Yeroam jemetining gunahliridin chiqmidi; ular yenila shu yolda mangatti. Hetta Samariyede bir «Asherah» butmu qalghanidi.□

⁷ *Suriyening padishahi* Yehoahazgha peqet ellik atliq leshkerni, on jeng harwisi bilen on ming piyade eskirinila qaldurghanidi. Chünki u Yehoahazning *qoshunini* yoqitip xamandiki topachangdek qiliwetkenidi.

⁸ Emdi Yehoahazning bashqa ishliri hem qilganlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁹ Yehoahaz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yoash ornida padishah boldi.

□ **13:6** «Asherah» **butlar** — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin.

Yoash Samariye üstidin höküm süridu ...
 «Yoash»ning *bashqa shekli* «Yehoash»

10 Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining ottuz yettinchi yilida Yehoahazning oghli Yehoash Samariyede Israilga padishah bolup, on alte yil seltenet qildi. □

11 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchqaysisini tashlimidi; u shu yolda mangatti.

12 Emdi Yoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabda pütülgen emesmidi?

13 Yoash ata-bowilirining arisida uxliidi we Yeroboam uning textige olturdi. Yoash Samariyede Israilning padishahliri arisida depne qilindi.

Élishaning axirqi béshariti

14 Élisha öz ejilini yetküzidighan késel bilen yatti. Israilning padishahi Yoash uning qéshigha kélip uning yüzige éngiship yighlap: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» dep peryad kötürdi. □ ■

□ **13:10** «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli. □ **13:14** «Israilning jeng harwisi» — yaki «Israilning jeng harwiliri». «Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» — dégen ibare belkim padishahning Élisha peyghemberge bolghan hörmitini bildüretti — Élisha peyghember (Iliyas peyghemberdek) Israilga hem bashpanah hem özi «bir kishilik qoshun»dek bolup kelgenidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12

15 Élisha uninggha: Bir ya bilen ya oqlirini keltürgin, dédi. U ya bilen ya oqlirini keltürgende

16 Élisha Israilning padishahigha: Qolungni yagha sélip tutqin, dédi. U qolini qoyghanda Élishamu qollirini padishahning qollirining üstige qoyup, uninggha:

17 — Meshriq tereptiki dérizini achqin, dédi. U uni achqanda Élisha: Atqin, dédi. U étiwidi, Élisha uninggha: Mana bu Perwerdigarning nusret ya oqi, yeni Suriyening üstidin nusret qazinidighan ya oqidur. Sen Suriylerni yoqatquche Afeqte ular bilen jeng qilisen, dédi.■

18 Andin u: — Ya oqlirini qolunggha alghin, dédi. Ularni alghanda, Élisha Israilning padishahigha: Ular bilen yerge urghin, dédi. U üç qétim urup toxtidi.

19 Xudaning adimi uninggha achchiqlinip: Sen besh-alte qétim urushunggha toghra kéletti. Shundaq qilghan bolsang, sen Suriylerni urup yoqitip üzül-késil meghlup qilatting; lékin emdi Suriylerni urup, peqet üç qétimla meghlup qilalaysen, dédi.

20 Élisha ölüp depne qilindi.

Emdi her yili, yil béshida Moablardin top-top bu-langchilar yurtqa parakendichilik salatti.

21 Bir küni shundaq boldiki, xelq bir ölgen ademni yerlikige qoyuwatqanda, mana, ular bir top bu-langchilarni körüp qaldi, ular jesetni Élishaning görige tashlidi. Jeset Élishaning ustixinigha tegkende, u tirilip, qopup tik turdi.

22 Emma Suriyening padishahi Hazael bolsa Yehoahazning hemme künliride Israilgha zalimliq

qilatti.

²³ Lékin Perwerdigar ulargha méhriban bolup ich aghritatti; Ibrahim bilen Ishaq we Yaqupqa baghligan ehdisi tüpeylidin U ulargha iltipat qilip, ularni bügün'ge qeder halak qilmay, Öz huzuridin chiqiriwétishni xalimighanidi.

²⁴ Suriyening padishahi Hazael öldi we oghli Ben-Hadad uning ornida padishah boldi.

²⁵ Andin kéyin Yehoahazning oghli Yehoash Hazaelning oghli Ben-Hadadning qolidin Hazael öz atisi Yehoahazdin jengde tartiwalghan sheherlerni yanduruwaladi. Yehoash uni urup, üç qétim meglup qilip, shuning bilen Israilning sheherlirini yandurwaladi.

14

Amaziyaning Yehudagha bolghan selteni

2Tar. 25:1-28

¹ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yoashning seltenitining ikkinchi yilida *Yehudadiki* Yoashning oghli Amaziya Yehudagha padishah boldi.

² Padishah bolghanda u yigirme besh yashqa kirgenidi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisi Yérusalémliq Yehoaddan idi.■

³ Amaziya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti, lékin ejdadi Dawut qilghandek emes, belki atisi Yoashning barliq qilghanliri boyiche ish köretti. □

■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3** «ejdadi Dawut» — ibraniy tilida «atisi Dawut».

⁴ Peqet «yuqiri joylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri joylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ We shundaq boldiki, selteniti uning qolida muqim bolghanda, u padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi.

⁶ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Atilarni oghulliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ya oghullirini atiliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgüchilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi.■

⁷ U «Shor wadisi»da Édomiylardin on ming eskerni öltürdi we jeng qilip Sélani ishghal qilip uni Yoqteel dep atidi; бүгүн'giche u shundaq atilip kelmekte.

⁸ Andin keyin Amaziya Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yehoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüsheyli» dédi.

⁹ Israilning padishahi Yehoash Yehudaning padishahi Amaziyagha elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: — «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin, dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁰ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip ketting. Emdi yayrap pexirlen, biraq öyde qalghin;

némishqa béshingha külpét keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» □

11 Emma Amaziya qulaq salmidi. Israilning padishahi Yehoash jengge chiqti; shuning bilen u Yehudaning padishahi Amaziya bilen Yehudadiki Beyt-Shemeshte uchriship soqushti.

12 Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti.

13 We Israilning padishahi Yehoash Beyt-Shemeshte Ahaziyaning newrisi, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziyani esir qilip, Yérusalémgha élip bard; u Yérusalémning sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti. □

14 U Perwerdigarning öyidin hemde padishahning ordidiki xezinidin tépilghan barliq altun-kümüş, hemme qacha-quchilarni buliwaldi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti.

15 Emma Yehoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining Tarix-tezkiriliri»

□ **14:10 «Némishqa béshingha külpét keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?»** — Yehoash éytqan temsilning omumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdek ulugh adammen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablighili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi.

□ **14:13 «töt yüz gezlik...»** — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi.

dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁶ Yehoash öz ata-bowilirining arisida uxliidi we Samariyede Israilning padishahlirining arisida depne qilindi. Oghli Yeroboam uning ornigha padishah boldi.

¹⁷ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yehoash ölgendin kéyin, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi.

¹⁸ Emdi Amaziyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁹ U Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi, Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip u yerde uni öltürdi. ■

²⁰ Andin ular uni atlarga artip Yérusalémgha élip bardı. U Yérusalémda ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi.

²¹ Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirgen oghli Azariyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi ■

²² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi).□

Yeroboam II-ning Israil üstige padishah bolushi

■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22** «padishah ...Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi» — yaki «padishah atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Azariya Élat shehirini qaytidin yasap uni Yehudagha yene tewe qildi»

23 Yehudaning padishahi Yoashning oghli Amaziyaning seltenitining on beshinchi yilida, Israilning padishahi Yehoashning oghli Yeroboam höküm sürüşke باشlap, Samariyede qiriq bir yil seltenet qildi.

24 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchbirini tashlimidi.

25 Israilning Xudasi Perwerdigarning öz quli Gatheferlik Amittayning oghli Yunus *peyghember* arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, u *shimalda* Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip *jenubta* «Arabah déngizi»ghiche Israilning chégralirini kéngeytip eslige keltürdi. □ ■

26 Chünki Perwerdigar Israilning tartqan azablrining intayin qattiq ikenlikini kördi; ajizlar hem méyiplardin باشqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi. □

27 Perwerdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoqitimen» dégen emes idi; shunga U Yehoashning oghli Yeroboamning qoli bilen ularni qutquzdi.

28 Emdi Yeroboamning باشqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning seltenitining qudriti we qandaq jeng qilip, esli Yehudagha tewe bolghan Demeshq

□ **14:25** «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». «Arabah déngizi» — «Ölük déngiz»dur.

■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26** «ajizlar hem méyiplardin باشqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi» — باشqa birxil terjimisi: «meyli qul bolsun, hör bolsun, Israilgha medetkar yoq idi».

bilen Xamatni yanduruwalghanliqi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Yeroboam ata-bowiliri, yeni Israilning padishahlirining arisida uxlidi we oghli Zekeriya uning ornida padishah boldi.

15

Azariya – yeni Uzziya – Yehudagha seltenet qilidu

2Tar. 26:1-23

¹ Israilning padishahi Yeroboamning seltenitining yigirme yettinchi yilida Amaziyaning oghli Azariya Yehudaning padishahi boldi. □ ■

² On alte yashqa kirgende padishah bolup Yérusalémda ellik ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, u Yérusalémlig idi. ■

³ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ Emma Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti we padishahning oghli

□ **15:1** «Azariya» — «Azariya»ning bashqa shekli «Uzziya». ■ **15:1**
2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3

Yotam ordini bashqurup yurtning xelqining üstige höküm süretti.□

⁶ Azariyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁷ Azariya ata-bowilirining arisida uxlidi; kishiler uni «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining arisida depne qildi. Oghli Yotam uning ornida padishah boldi.

Israil üstige yene birnechche padishah qisqa waqit seltenet qilidu

⁸ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining otuz sekkizinci yilida, Yeroboamning oghli Zekeriya Samariyede Israilgha padishah bolup, alte ay seltenet qildi.

⁹ U ata-bowiliri qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

¹⁰ Yabeshning oghli Shallum uninggha qest qilip, uni xelqning aldida urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.

¹¹ Zekeriyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹² *Uning öltürülüshi* Perwerdigarning Yehugha: — Séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning

□ 15:5 «Perwerdigar **padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti**» — bu weqe toghruluq «2Tar.» 26:16-21ni körüng.

textide olturidu, dégen sözini emelge ashurdi. Derweçe shundaq boldi.■

13 Yabeshning oghli Shallum Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida padishah bolup, Samariyede toluq bir ay seltenet qildi.

14 Gadingning oghli Menahem Tirzahdin chiqip, Samariyege kélip, Yabeshning oghli Shallumni shu yerde urup óltürdi we uning ornida padishah boldi.

15 Shallumning bashqa ishliri, jümlidin uning qest qilishliri, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

16 Shu chaghda Menahem Tipsah shehirige hujum qilip, u yerde turuwatqanlarning hemmisini óltürdi; u yene Tirzahdin tartip uninggha tewe barliq zéminlirini weyran qildi. Ular ten béríp derwazini achmighini üçün sheherge shundaq hujum qildiki, hetta uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip óltürdi.

Menahemning Israil üstige bolghan selteniti

17 Yehuda padishahi Azariya seltenitining ottuz toqquzinchi yilida, Gadingning oghli Menahem Israilgha padishah bolup, Samariyede on yil seltenet qildi.

18 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, pütün ömride Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

19 Asuriyening padishahi Pul Israil zémíngha tajawuz qildi; u waqitta Menahem: «Padishahliqimning mustehkemliki üçün manga yarem qilghayla» dep uninggha ming talant kümüş berdi. □ ■

20 Menahem Asuriyening padishahigha bérídighan shu pulni Israilning hemme bay ademlirige baj sélish bilen aldi; u herbiridin ellik shekel kümüş aldi. Shuning bilen Asuriyening padishahi qaytip ketti we bu zéminda turup qalmidi. □

21 Menahemning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

22 Menahem ata-bowilirining arisida uxlidi we oghli Pekahiya ornida padishah boldi.

Pekahiyaning Israil üstige bolghan selteniti

23 Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ellikinchi yilida, Menahemning oghli Pekahiya Samariyede Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi.

24 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

25 We uning serdari Remaliyaning oghli Píkah uninggha qest qilip uni Samariyede, padishah ordísidiki qel'ede óltürdi; shu ishta Argob bilen Ariye we ellik Giléadliq kishi Píkah terepte turdi; u Pekahiyanı óltürüp uning ornida padishah boldi.

□ **15:19** «ming **talant kümüş**» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 30.6 tonna kümüş idi. ■ **15:19** 1Tar. 5:26

□ **15:20** «ellik **shekel**» — belkim 570 gram kümüş bolatti.

²⁶ Pekahyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Pikahning Israil üstige bolghan selteniti

²⁷ Yehudaning padishahi Azariyaning seltenitining ellik ikkinchi yilida, Remaliyaning oghli Pikah Samariyede Israilgha padishah bolup, yigirme yil seltenet qildi.

²⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁹ Israilning padishahi Pikahning künliride Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser kélip Iyon, Abel-Beyt-Maakah, Yanoah, Kedesh, Hazor, Giléad, Galiliye, jümlidin Naftalining pütkül zéminini ishghal qilip, shu yerdiki xelqni tutqun qilip, Asuriyege élip bardı.■

³⁰ Elahning oghli Hoshiya Remaliyaning oghli Pikahgha qest qilip uni öltürdi. Uzziyaning oghli Yotamning seltenitining yigirminchi yilida, u Pikahning ornida padishah boldı. □

³¹ Pikahning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Yotamning Yehuda üstige bolghan selteniti

2Tar. 27:1-9

³² Israilning padishahi Remaliyaning oghli Pikahning seltenitining ikkinchi yilida,

■ 15:29 Yesh. 8:23 □ 15:30 «Uzziya» — «Azariya»ning ikkinchi sheklidur.

Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldi.

³³ U padishah bolghanda yigirme besh yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yerusha idi; u Zadokning qizi idi. ■

³⁴ Yotam atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

³⁵ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

Perwerdigarning öyining «Yuqiriqi derwaza»sini yasighuchi shu idi.

³⁶ Yotamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

³⁷ Shu chaghlarda Perwerdigar Suriyening padishahi Rezin bilen Remaliyaning oghli Pikahni Yehudagha hujum qilishqa qozghidi. ■

³⁸ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we ata-bowilirining arisida atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Oghli Ahaz ornida padishah boldi.

16

Ahazning Yehuda üstige bolghan selteniti

2Tar. 28:1-27

¹ Remaliyaning oghli Pikahning on yettinchi yilida, Yotamning oghli Ahaz Yehudagha padishah boldi. ■

■ 15:33 2Tar. 27:1-9 ■ 15:37 2Pad. 16:5; Yesh. 7:1 ■ 16:1 2Tar. 28:1

² Ahaz padishah bolghanda yigirme yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qilghanidi. U atisi Dawut qilghandek emes, ek-siche Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmidi.

³ U Israilning padishahlirining yolida mangatti, hetta Perwerdigar Israilning aldidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlirigha egiship, öz oghlini ottin ötküzüp köydürdi. ■

⁴ U «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herbir kök derexlerning astida qurbanliq qilip, küje köydüretti.

⁵ Shu waqıtta Suriyening padishahi Rezin bilen Israilning padishahi, Remaliyaning oghli PikaH Yérusalémgha hujum qilip, *padishah* Ahazni muhasirige élip qorshiwalghini bilen, lékin uni meghlup qilalmidi. ■

⁶ Ashu waqıtta Suriyening padishahi Rezin Élat shehirini Suriyege qayturuwaldi we shu yerde turuwatqan Yehudalarni heydiwetti. Andin Suriyler kélip u yerde olturaqlashti; ular бүгүн'giche shu yerde turmaqta.

⁷ Ahaz Asuriyening padishahi Tiglat-Pileserge elchilerni ewetip: Men silining qulliri, silining oghulliri bolimen; manga hujum qiliwatqan Suriyening padishahining qolidin we Israilning padishahining qolidin qutquzushqa chiqqayla, dédi.

⁸ Shuni éytip Ahaz Perwerdigarning öyi we padishahning ordisdiki xezinilerdiki kümüş bilen altunni sowgha qilip, Asuriyening

padishahga ewetti. ■

⁹ Asuriyening padishahi uning telipige qoshuldi; shuning bilan Asuriyening padishahi Demeshqqa hujum qilip uni ishghal qildi; uningdiki ahalini tutqun qilip Kir shehirige élip bardí we Rezinni óltürdi.

¹⁰ Ahaz padishah emdi Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser bilen körüşkili Demeshqqa bardí we shundaqla Demeshqtiki qurban'gahni kördi. Andin Ahaz padishah shu qurban'gahning resimini, uning barliq yasilish tepsilatirining layihisini sizip, uni Uriya kahin'gha yetküzdi.

¹¹ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah Demeshqtin ewetken barliq tepsilatlar boyiche bir qurban'gah yasidi. Ahaz padishah Demeshqtin yénip kelmeste, Uriya kahin uni shundaq teyyar qilghanidi.

¹² Padishah Demeshqtin yénip kélip, qurban'gahni körüp, qurban'gahqa bérip, uning üstige qurbanliq sundi;

¹³ u qurban'gahning üstige köydürme qurbanliq we ashliq hediyesini köydürüp, «sharab hediye»sini töküp, «inaqliq qurbanliqi»ning qénini chachti.

¹⁴ Shundaq qilip u Perwerdigarning huzurining aldidiki mis qurban'gahni élip uni Perwerdigarning öyi bilen özining qurban'gahining otturisdin ötküzüp, öz qurban'gahining shimal teripige qoydurdi. □

¹⁵ Ahaz padishah Uriya kahin'gha buyruq qilip: Mushu chong qurban'gah üstige etigenlik köydürme qurbanliq bilen kechlik ashliq

■ 16:8 2Tar. 28:21 □ 16:14 «Perwerdigarning Öyi» — mushu yerde ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni körsitidu.

hediyesini, padishahning köydürme qurbanliqi bilen ashliq hediyesini, hemme yurtning pütün xelqining köydürme qurbanliqi, ashliq hediye we sharab hediylirini köydürüp sunisen. Köydürme qurbanliqlarning barliq qanliri we bashqa qurbanliqlarning barliq qanlirini ushbu qurbanliqning üstige tökisen. Mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun, dédi.□

16 Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah buyrug'ning hemmisini ada qildi.

17 Ahaz padishah das tegliklirige békitilgen taxtaylarni késip ajritip, daslarni teglikliridin éliwetti; u mis «dégiz»ni tégidiki mis uylarning üstidin kötürüp élip, uni tash taxtayliq bir meydan'gha qoydurdi. ■

18 U Asuriye padishahini razi qilish üçün Perwerdigarning öyige tutishidighan «Shabat künidiki aywanliq yol» bilen padishah tashqiridin kiridighan yolni étiwetti.

19 Ahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

20 Ahaz öz ata-bowiliri arisida uxlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi; oghli Hezekiya ornida padishah boldi.

□ 16:15 «mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun» — padishahning sözining menisi belkim «bu qurban'gahning wasitisi bilen Perwerdigardin yol soraymen». Qiziq yéri shuki, Ahazdek bir insan butpereslikke bérilip ketkendin kéyin, yenila Perwerdigardin yol sorimaqchi bolidu. ■ 16:17 1Pad. 7:23-51

17

Hoshiya Israil üstige höküm süridu

¹ Yehudaning padishahi Ahazning seltenitining on ikkinchi yilida, Élahning oghli Hoshiya Samariyede Israilgha padishah bolup, toqquz yil seltenet qildi.

² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; lékin uningdin ilgiri ötkén Israilning padishahliridek undaq rezillik qilmaytti.

³ Asuriyening padishahi Shalmanezér uninggha hujum qilghili chiqqanda, Hoshiya uninggha béqinip sowgha-salam berdi.

⁴ Emma Asuriyening padishahi Hoshiyaning asiqliq qilmaqchi bolghinini bayqidi; chünki Hoshiya burunqidek Asuriyening padishahigha yilliq sowgha-salam yollimay, belki Misirning padishahi sogha elchilerni mangdurghanidi. Uning üçün Asuriyening padishahi uni tutup, baghlap zindan'gha soliwetti.

⁵ Andin Asuriyening padishahi chiqip pütkül *Israil* zéminini talan-taraj qilip, Samariyeni üç yilghiche qamal qildi. ■

⁶ Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Asuriyening padishahi Samariyeni ishghal qilip, Israillarni Asuriyege sürgün qilip, ularni Xalah shehiri, Gozandiki Xabor deryasining boyliri we Médialarning sheherlirige orunlashturdi. ■

Israil, yeni shimaliy padishahliqning gunahliri we jazalinishi – xulase

⁷ Mana, shundaq ishlar boldi; chunki Israillar özlirini Misirning padishahi Pirewnning qolidin qutquzup, Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasigha gunah qilip bashqa ilahlardin qorqup

⁸ Perwerdigar Israillarning aldidin heydiwetken yat elliklarning qaide-belgilimiliride, shundaqla Israilning padishahliri özliri chiqarghan qaide-belgilimiliride mangghanidi. ■

⁹ We Israillar öz Perwerdigar Xudasigha qarshi chiqip, yoshurunlarche toghra bolmighan ishlarni qildi; ular barliq sheherliride közet munaridin mustehkem qorghhan'ghiche «yuqiri jaylar»ni yasidi. □

¹⁰ Ular hemme égiz dönglerde we hemme kök derexlarning astida «but tüwrük» we «Asherah» buti turghuzdi. □

¹¹ Perwerdigar ularning aldidin heydep chiqarghan yat ellikler qilghandek, ular hemme «yuqiri jaylar»da xushbuy yaqatti we Perwerdigarning ghezipini keltüridighan herxil rezil ishlarni qilatti.

¹² Gerche Perwerdigar ulargha: — «Bu ishni qilmanglar!» dégen bolsimu, ular butlarning qulluqigha bérilip ketkenidi. ■

¹³ Perwerdigar hemme peyghemberler bilen

■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9** «közet **munaridin mustehkem qorghhan'ghiche**» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghhan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». □ **17:10** ««Asherah» **butlar**» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Qan. 5:7, 8, 9

hemme aldin körgüchilerning wasitisi bilen hem Israilni hem Yehudani agahlandurup: Rezil yolliringlardin yénip, ata-bowilirlargha tapilan'ghan we qullirim bolghan peyghemberler arqiliq silerge testiqlighan pütün qanun'gha boysunup, Méning emrlirim we Méning belgilimilirimni tutunglar, dégenidi. □ ■

14 Lékin ular qulaq salmay, Perwerdigar Xudasigha ishenmigen ata-bowiliri qilghandek, boyunlirini qattiq qildi. ■

15 Ular Uning belgilimilirini, shundaqla U ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehдини we ulargha tapshurghan agah-guwahlarni chetke qaqqan; ular erzimes nersilerge egiship, özliri erzimes bolup chiqti; Perwerdigar ulargha: — Etrap-inglardiki elliklerning qilghinidek qilmanglar, dégen del shu ellerge egiship, rezillik qilatti. □

16 Ular Xudasi bolghan Perwerdigarning barliq emrlirini tashlap, özliri üçün quyma mebudlarni, yeni ikki mozayni quydurdi, bir «Asherah but» qildurdi, asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we Baalning qulluqigha kirdi. □ ■

17 Ular öz oghulliri bilen qizlirini ottin ötküzdi, palchiliq we jadugerlik ishletti, shundaqla Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilish üçün,

□ **17:13** «testiqlighan» — yaki «ewetken». ■ **17:13** Yer. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Qan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15** «erzimes nersiler» — mushu yerde butlarni körsitidu. □ **17:16** «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — ibraniiy tilida «asmandiki qoshun» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28

özlirini sétip Uning ghezipini qozghidi. □ ■

18 Shuning üçün Perwerdigar Israilgha intayin achchiqlinip, ularni Öz neziridin néri qildi; Yehudaning qebilisidin bashqa héchqaysisi Öz *zéminida* qaldurulmide. ■

19 Lékin Yehudamu öz Xudasi Perwerdigarning emrlirini tutmide, belki Israil chiqarghan qaidebelgilimiler ichide mangdi. ■

20 Uning üçün Perwerdigar Israilning barliq neslini chetke qaqt; ularni Öz neziridin tashlighan künigiche *zéminida* xarliqqa qaldurup, bulangchilarning qoligha tapshurup berdi. □

21 U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi. Ular Nibatning oghli Yeroboamni padishah qildi we Yeroboam bolsa Israilni Perwerdigarning yolidin yandurup, ularni éghir bir gunahqa patquzup azdurdi. □ ■

22 Israillar Yeroboamning qilghan hemme gunahlirida yürüp, ulardin chiqmide.

23 Axir bérip Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi bilen éytqandek, Is-

□ **17:17** «oghul-qizlirini **ottin ötküzüsh**» — belkim ularni «insan qurbanliqi» qilishtin ibaret bolushi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Qan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Hosh. 1:6 ■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20** «Perwerdigar... **ularni Öz neziridin tashlighan küni**» — buningda közde tutulghini Xudaning Israillarni Öz zéminidin sürgün qildurush künidin ibarettur (23-ayetnimu körüng). Israil xelqining «Xudaning neziridin tashlinishi», yeni sürgün bolushi ulargha nisbeten Xudaning eng dehshetlik jazasi, elwette. □ **17:21** «U **Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi**» — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jemetidin yirtiwalghanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni körüng. ■ **17:21** 1Pad. 12:16, 17, 26

railni Öz neziridin néri qildi; Israillar öz yurtidin Asuriyege élip kétélip, u yerde bugün'ge qeder turup keldi.□

²⁴ Emma Asuriyening padishahi Babil, Kuttah, Awwa, Xamat we Sefarwaimdin xelqni yötkep Israilning ornigha Samariyening sheherlirige makanlashturdi. Ular shuning bilen Samariyege igidarchiliq qilip sheherlerde olturdi.

²⁵ We shundaq boldiki, ular u yerde deslepte olturghinida Perwerdigardin qorqmighanidi; Perwerdigar ularni qiyma-jiyma qilidighan birnechche shirlarni ularning arisigha ewetti.

²⁶ Shuning bilen Asuriyening padishahigha xewer yetküzölüp: — Sili yötkep Samariyening sheherliride makanlashturghan xelqler shu yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu; shunga U ularning arisigha shirlarni ewetti; mana bular ularni öltürmekte, chünki xelq yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu, déyildi.

²⁷ Shuning bilen Asuriyening padishahi emr qilip: — Siler u yerdin élip kelgen kahinlarning birini yene u yerge apiringlar; u u yerde turup, ulargha u yurtning ilahining qaide-yosunlirini ögetsun, — dédi.

²⁸ Uning buyruqi bilen ular Samariyedin yötkegen kahinlarning biri kélip, Beyt-Elde turup Perwerdigarning qorqunchini ulargha ögetti.

²⁹ Lékin shu xelqlarning herbiri öz ilahlirining butlirini yasap, Samariyelikler salghan «yuqiri jay-

□ **17:23** «U yerde , *yeni Asuriyede* bugün'ge qeder turup keldi» — mushu sözler «Tarix-tezkire»ning Yehudadikiler Babil impériyesidin qaytip kélish (miladiyedin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri xatirilen'genlikini ayan qilidu.

lar»diki ibadetgahlar ichige turghuzdi; herbir xelq özi turghan sheherde shundaq qildi.

³⁰ Babildin kelgenler Sukkot-Binot dégen mebudni yasidi, Kuttin kelgenler Nergal butni, Xamattin kelgenler Ashima butni,

³¹ Awwiylar Nibhaz bilen Tartak butlarni yasidi; Sefarwiylar Sefarwaimdiki butliri bolghan Adrammelek bilen Anammeleкке öz balilirini atap otta köydürdi.

³² Ular emdi mushundaq halette Perwerdigardin qorqup, öz arisidiki her türlü ademlerni özliri üçün «yuqiri jaylar»diki butxanilarda qurbanliqlarni sunidighan kahin qilip békitken. ■

³³ Ular Perwerdigardin qorqatti we shuning bilen teng qaysi eldin kelgen bolsa, shu elning qaide-yosunlirida öz ilahlirining qulluqidimu bolatti. ■

³⁴ Bügün'ge qeder ular ilgiriki adetler boyiche méngip kelmekte; ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu. □ ■

³⁵ Perwerdigar ular bilen bir ehde qiliship

■ **17:32** 1Pad. 12:31 ■ **17:33** Zef. 1:5 □ **17:34** «Ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu» — yaki «Ular Perwerdigardin qorqmay, özlirining belgilimiliri we hökümlirige muwapiq ish körmeydu we Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu». Bu terjime toghra bolsa, «özlirining belgilimiliri we hökümliri» dégen bu söz ularning öz ilahlirining belgilimiliri we hökümlirini körsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31

ulargha buyrup: — «Bashqa ilahlardin qorqmay, ulargha sejde qilmay yaki ulargha bash urmay we ulargha qurbanliq qilmanglar — ■

³⁶ peqet zor qudret we uzatqan biliki bilen silerni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigardinla qorqunglar, uninggha sejde qilinglar we uninggha qurbanliq sununglar.

³⁷ U siler üçün pütüzgen belgilimiler, hökümler, qanun we emrni bolsa, ularni ebedgiche köngül bölüp tutunglar; bashqa ilahlardin qorqmanglar.

³⁸ Men siler bilen qilghan ehdini untumanglar ya bashqa ilahlardin qorqmanglar,

³⁹ belki Xudayinglar Perwerdigardin qorqunglar; we U silerni hemme dühmenliringlarning qolidin qutquzidu» — dégenidi.

⁴⁰ Lékin ular qulaq salmay, ilgiriki qaide-yosunlarni yürgüzetti.

⁴¹ Mushu eller shu teriqide Perwerdigardin qorqatti hem oyma mebudlarning qulluqida bolatti; ularning baliliri bilen balilirining balilirimu shundaq qilatti; öz ata-bowiliri qandaq qilghan bolsa, ularmu bügünki kün'giche shundaq qilip keldi.

18

Hezekiya Yehudaning üstide höküm süridu

2Tar. 29:1-2; 31:1

¹ Élahning oghli, Israilning padishahi Hoshiyaning seltenitining üçinchi yilida, Yehudaning *sabiq*

padishahi Ahazning oghli Hezekiya Yehudagha padishah boldi. ■

² U padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zekeriyaning qizi idi.

³ Hezekiya bolsa atisi Dawutning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

⁴ U «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrükler»ni chéqip «Asherah»larni késip tashlap, Musa yasatqan mis yilanni chéqip pare-pare qilip (chünki u chaghqiche Israillar uninggha xushbuy yaqatti), uninggha «Nehushtan!» dep isim qoydi. □ ■

⁵ Hezekiya Israilning Xudasi Perwerdigargha tayandi. Bu jehette ne uningdin kényin kelgen ne uningdin ilgiri ötken Yehuda padishahlirining arisidiki héchbiri uninggha yetmeytti. □

⁶ U Perwerdigargha ching baghlinip uninggha egishishtin chiqmay, belki Perwerdigar Musagha buyrughan emrlerni tutatti.

⁷ Perwerdigar uning bilen bille idi; u qaysila ishqa chiqsa shuningda rawajliq bolatti. U Asuriye padishahining hakimiyitige qarshi chiqip uninggha béqindi bolushtin yandi.

⁸ U Filistiylerge hujum qilip ularni Gaza shehiri we uning etrapidiki zéminlirighiche, közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche bésip meghlup

■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4** «Nehushtan!» — «bir parche mis, xalas!» dégen menide. Bu yilan toghruluq «Chöl.» 21:4-9ni körüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5** «bu jehette» — démek, Xudagha tayinish jehette, iman-ishenchni ipadilesh terepte.

qildi. □ ■

⁹ We shundaq boldiki, Hezekiya padishahning seltenitining tötinchi yilida, yeni Israilning *sabiq* padishahi Élahning oghli Hoshiyaning seltenitining yettinchi yilida, Asuriyening padishahi Shalmanezer Samariyege hujum qilip uni qamal qildi. ■

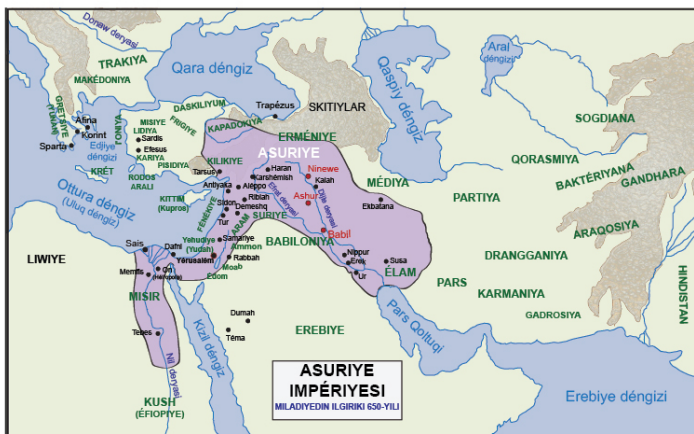
¹⁰ Üch yildin kéyin ular sheherni aldi; Hezekiyaning seltenitining toqquzinchi yili, yeni Israil padishahi Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Samariye ishghal qilindi. ■

¹¹ Andin Asuriyening padishahi Israillarni Asuriyege élip kétip, ularni Xalahda, Gozandiki Xabor deryasining boylirida we Médialarning sheherliride makanlashturdi.

¹² Chünki ular öz Xudasi Perwerdigarning awazigha itaet qilmidi, belki Uning ehdisige, yeni Perwerdigarning quli Musa buyrughanning hemmisige xilapliq qildi; ular yaki qulaq salmidi, yaki emel qilmidi.

□ **18:8** «közet **munaridin mustehkem qorghan'ghiche**» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche».

■ **18:8** Yesh. 14:29, 30 ■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu 2Tar. 32:1-9; Yesh. 36:1-22

¹³ Hezekiya padishahning seltenitining on tötinchi yili, Asuriyening padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■

¹⁴ U waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Laqishqa adem ewetip, Asuriyening padishahigha: Men gunahkar! Mendin chékin'geyla, üstümge hernéme chüshürsile shuni töleymen, – dédi.

Asuriyening padishahi Hezekiyagha üç yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun toxtitip qoydi. □

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yesh. 36:1 □ **18:14** «**yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun**» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 9.06 tonna kümüş we 0.906 tonna altun idi.

¹⁵ Hezekiya Perwerdigarning öyidiki we padishahning ordising xezinisidiki barliq kümüşni élip berdi.

¹⁶ Shuning bilen bir waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin we özi eslide qaplatqan ishik késhekliridin altunni ajritip élip, Asuriyening padishahiga berdi. □

¹⁷ Shu chaghda Asuriye padishahi Sennaxérib Tartan, Rab-Saris we Rab-Shakehlirini chong qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha, Hezekiyaning yénigha ewetti. Ular Yérusalémgha chiqip keldi. Chiqqanda, ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi. □

¹⁸ Ular padishahni chaqirghanda, Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar ularning yénigha keldi.

¹⁹ We Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: — «Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: — Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némidi?

□ **18:16** «Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin ... altunni ajritip élip...» — bu tékistte «altun» dégen sözning özi yoq. Lékin ibadetxana ichidiki barliq yaghachlarga chaplan'ghan métal altun bolushi kérek idi («1Pad.» 6:32-35ni körüng). □ **18:17** «Tartan» — Asuriye qoshunlirining bash serdarining, «Rab-Saris» bash aghwatning, «Rab-Shakeh» padishahning meslihetchisining unwani bolushi mumkin idi. «Ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi» — mushu yer del Yeshaya peyghember Ahaz padishah bilen körüshüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan yer («Yesh.» 7-babni körüng).

²⁰ Sen: «Urush qilishqa tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar, deysen — bu peqet bir quruq gep, xalas! — Sen zadi kimga tayinip manga qarshi ökte qopisen? □

²¹ Mana emdi sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen. Birsi uninggha yölenise, uning qoligha sanjip kiridu; Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■

²² Eger siler manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — désenglar, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila ibadet qilishinglar kérek» dep, uninggha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

²³ Emdi hazir xojayinim Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kélinglar: — «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki

□ **18:20** «urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar... sen zadi kimga tayinip manga qarshi ökte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshyaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar oxshaydu. ■ **18:21** Yesh. 36:6; Ez. 29:6, 7 □ **18:22** «... Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israilar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem xata yol bilen qurulghan, «Perwerdigargha atap» ibadet qilidighan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette.

ming atni bikargha bérey!»□

²⁴ Silerde undaqlar bolmisa, xojayinimning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Gerche siler jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisiler!

²⁵ Men mushu yerni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Chünki Perwerdigar manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin» — dédi!».

²⁶ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: — Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun! — dédi.□

²⁷ Biraq Rab-Shakeh: —

Xojayinim méni mushu gepni xojayininglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi.□

²⁸ Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahin-

□ **18:23** «Eger **silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!**» — bu kinayilik, hejwiyy gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **18:26** «**aramiy tili**» — Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletken. □ **18:27** «**... Ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!**» — sheher muhasirige chüshüp, uningda ash we su qalmighan halette xelqler mushundaq qilishqa mejbur bolidu.

ing sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

²⁹ — «Padishah mundaq deydu: — Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni *padishahning* qolidin qutquzalmaydu.

³⁰ Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!

³¹ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: — Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölchikinglardin su ichisiler;

³² ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni, üzümzarliri we zeytun derexliri bar, hesel chiqiridighan bir zémin'gha, yeni zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! Shuning bilen siler tirik qélip, ölmeysiler! Hezekiya silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dése uninggha qulaq salmanglar!□

³³ El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?

³⁴ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim, Xéna we Iwwah sheherlirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!

□ **18:32** «...men kélip silerni ... zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi.

³⁵ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?» – dédi.

³⁶ Emma xelq süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: –

«Uninggha jawab bermenglar».

³⁷ Andin Hilqiyanning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklarini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

19

Hezekiya Xudadin yol soraydu

2Tar. 32:20-21; Yesh. 37:1-38

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning ibadetxanisigha kirdi.

² U Hilqiyanning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallirini böz qaplan'ghan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti.■

³ Ular uninggha: –

Hezekiya mundaq deydu: –

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün awarichilik, reswa qilinidighan, mazaq qilinidighan bir künidur.

■ 19:2 Yesh. 1:1

4 Öz xojayini bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning mushu barliq geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini bérmikin? Shunga qélip qalghan qaldisi üçün awazingni kótürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

5 Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi.

6 Yeshaya ulargha: —

«Xojayinglarga: — Perwerdigar mundaq dédi: — «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu Manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma;

7 Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.□

8 Rab-Shakeh özi kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqan padishahning yénigha keldi.

□ **19:7 «... Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen»** — Yeshayaning mushu wehiyini diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning (6-ayettiki) telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghan (mesilen, «Yesh.» 10:5-21, 14:24-25ni körüng). Biraq Hezekiya we ordisdikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni («Yesh.» 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghan oxshaydu.

9 Chünki padishah: «Mana, Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglighanidi. Lékin u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —□

10 «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq dengarisaldilar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma;

11 mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni öz ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qutquzulamsen? □

12 Ata-bowilirim halak qilghan ellerning öz ilah-butliri ularni qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu, Télassarda turghan Édenlernichu?

13 Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»»□

14 Shuning bilen Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip

□ 19:9 «Éfiopiye **padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti**» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ 19:11 «**öz ilah-butlirigha atap halak qilish**» — bu dégenlik ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilini.

□ 19:13 «**Xamat, Arpad, Sefarwaim, Xéna we Iwwah**» — mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge qeder namelum.

qoydi.

¹⁵ We Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —

«I k rubar otturisida turghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

Sen  z ngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning  stidiki Xuda peqet  z ngdursen; asman-z minni Yaratquchisen. □

¹⁶ I Perwerdigar, quliqingni t wen qilip anglighaysen; k z ngni achqaysen, i Perwerdigar, k rgeysen; Sennax ribning adem ewetip mengg  hayat Xudani haqaretlep  ytqan geplirini anglighaysen!

¹⁷ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni, shulargha b qindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □

¹⁸ ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; ch nki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanliri, yaghach we tash, xalas; shunga asuriylar ularni halak qildi.

□ **19:15 «k rubar otturisida turghan»** — muqeddes ibadetxanidiki eng ickiri  y, yeni «eng muqeddes jay» d gen  yde, Xudaning «rehim k rsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Ornining ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «k rub» bar idi. Musaning dewridin tartip Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda shu textning  stide, yeni «k rubar otturisida» turghanidi. K rubar bolsa intayin k chlik bixil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan h k m-jazalirini b jiridu. «K rubar otturisida turghan» d gini, sen bizge y qinlashqan hem bizge rehim k rsetmekchi bolghan Xudasen» d genliktur. □ **19:17 «shulargha b qindi bolghan yurtlar»** — mushu ibarini s zmus z terjime qilghanda «b qindi» d gen s z yoq. Biz sherhlesh  ch n uni qoshtuq.

19 Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

20 Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —
— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu:

—
«Séning Manga Sennaxérib toghruluq qilghan duayingni anglidim.

21 Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,
Séni mazaq qilip külidu;
Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

22 sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□

23 Elchiliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip; —

«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqisigha,

Liwan tagh baghrilirigha yétip keldimki,

Uning égiz kédér derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;

Men uning eng chet turalghusigha,

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip

□ 19:22 «kupurluq» — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu.

yétimen.□

²⁴ Özüm quduq kolap yaqa yurtning süyini ichtim;
Putumning uchidila men Misirning barliq derya-
östenglirini qurutiwettim — déding.□

²⁵ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?
Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,
Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,
Hazir uni emelge ashurdumki,
Mana, sen qel'e-qorghhanliq sheherlerni xarabil-
erge aylandurdung;

²⁶ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar
küchsizlinip,
Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;
Ular ösiwatqan ot-chöptek,
Yumran kök chöplerdek,
Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□

□ **19:23 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi»** — bu ayet-tiki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «karmel» dégen söz bilen ipadiliniidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we ch-rayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti. Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **19:24 «... Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim»** — yuqiriqi 22-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen Liwan rayonidiki eng yuqiri tagh-largha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 24-ayettiki «putum... qurutiwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini it-tirip ériqni tosup, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahay-iti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwételeymen» dégen menmenlikni bildürmekchi. □ **19:26 «Ögzidiki ot-chöpler...»** — bu dégenlikning bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin.

27 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkingningni bilimen;

28 Séning Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikningning, hakawurliship ketkenlikningning quliqimgha yetkenliki tüpeylidin, Men qarmiğimni burningdin ötküzimen, Yüginimni aghzinggha salimen, We özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□

29 I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, Mushu yili özlükidin ösken, Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□

□ **19:28** «Men qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti. □ **19:29** «Mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, qoshunidin qélip qalghanliri parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üchinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler.. méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezigilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize béridi. Shundaqtimu, mezkur «Padishahlar» dégen kitabqa qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untuydu, Xudagha wapasizliq qiliwéridu.

³⁰ Yehuda jemetining qéchip qutulghan qaldisi
bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,
Yuqirigha qarap méwe béridu;

³¹ Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,
Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perw-
erdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³² Shunga, Perwerdigar Asuriye padishahi
toghruluq mundaq deydu: –

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,
Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;
Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,
Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

³³ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,
U yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu
– deydu Perwerdigar,

³⁴ – Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut
üchün uni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzi-
men». ■

³⁵ Shu kéche shundaq boldiki, Perwerdigarning
Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir
yüz seksen besh ming eskerni urdi; mana, kishiler
etigende ornidin turghanda, ularning hemmisin-
ing ölgenlikini kördi! □ ■

³⁶ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip,
yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi.

³⁷ We shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning
butxanisida uninggha choqunuwatqanda,
oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap

■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35** «Perwerdigarning Perishtisi» —
Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda u Xudan-
ing ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 18-babni körüng).
«Tebirler»nimu körüng. ■ **19:35** Yesh. 37:36

öltürüwetti; andin ular bolsa Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi. □ ■

20

Hezekiya éghir késsel bolidu, dua qilidu

2Tar. 32:24; Yesh. 38:1-22

¹ Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késselge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: —

«Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen» — dédi. ■

² Hezekiya bolsa yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip: —

³ I Perwerdigar, Séning aldingda méning heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

We Hezekiya yighlap éqip ketti.

⁴ Yeshaya chiqip ordidiki ottura hoyligha yetmeste, Perwerdigarning sözi uninggha yétip mundaq déyildi: —

⁵ Yénip bérip xelqimning bashlamchisi Hezekiyagha mundaq dégin: —

□ **19:37** «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi.

■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yesh. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yesh. 38:1

«Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, Men séni saqaytimen. Üchinchi künide Perwerdigarning öyige chiqisen. □

⁶ Künliringge Men yene on besh yil qoshimen; shuning bilan Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Özüm üçün we qulum Dawut üçün Men bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdaymen.

⁷ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlanglar, dédi. Ular uni élip kélip, yarisigha chapliwidi, u saqaydi.

⁸ Hezekiya Yeshayadin: Perwerdigar méni saqaytip, üçinchi küni uning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan'gha qandaq bésharetlik alamet bolidu? — dep sorighanidi.

⁹ Yeshaya: — Perwerdigarning Özi éytqan ishini jemen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin shundaq bésharetlik alamet boliduki, sen quyashning pelempey üstige chüshken sayisining on basquch aldigha méngishi yaki on basquch keynige yénishini xalamsen? — dédi.

¹⁰ Hezekiya: Quyash sayisining on basquch aldigha méngishi asan; saye on bashquch keynige yansun, dégenidi.

¹¹ Shuning bilan Yeshaya peyghember Perwerdigargha nida qildi we U quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey basquchiliri üstige chüshken sayisini yandurup, on basquch keynige mang-

□ **20:5 «atang Dawut»** — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi.

durdi).

Babil padishahidin kelgen elchiler ... Chong bir xataliq

2Tar. 32:31-33; Yesh. 39:1-8

¹² Shu peytte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan, Hezekiyani késsel bolup yétip qaptu, dep anglap, xetler hediye bilen ewetti. □

¹³ Hezekiya bolsa elchilerning gépini tingshap, ulargha barliq xezine-ambarlirini, kümüşni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki hemmini we bayliqlirining barliqini körsetti; ordisi we pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.

¹⁴ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen» dédi.

¹⁵ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

□ **20:12** «Mérodaq-Baladan» — yaki «Bérodaq-Baladan». «Babil padishahi Mérodaq-Baladan... xetler hediye bilen ewetti» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmü shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, bu ish, yeni 20-babta we «Yesh.» 38-39-babta teswirlen'gen ishlar «2pad.» 18:17-37 we 19-babtiki ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Mushu ish toghruluq «Yesh.» 39:1diki izahatni körüng.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirrimning arisidin men ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

16 Yeshaya Hezekiyagha: Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

17 — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we бүгүн'ge qeder ata-bowiliring toplap, saqlap qoyghan hemme Babilgha élip kétilidu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar.

18 — Hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.□

19 Hezekiya emdi öz-özige «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?», dep Yeshayagha: — «Siz éytqan Perw-

□ 20:18 «Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu ... ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» — körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq söz chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Mushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittapaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedinde qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittapaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, «Yesh.» 56:4-ayettiki izahatni körüng.

erdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi.□

²⁰ Hezekiyaning bashqa emelliri, jümlidin uning seltenitining qudriti, uning qandaq qilip sheherge su teminlesh üçün köl, shundaqla su apiridighan nor yasighanliqi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?■

²¹ Hezekiya ata-bowilirining arisida uxlidi; oghli Manasseh ornida padishah boldi.

21

Manassehning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 33:1-9, 20

¹ Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Hefzibah idi. ■

² U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

³ U atisi Hezekiya buzup yoqatqan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalgha atap qurban'gahlarni saldurup, Israilning padishahi Ahab qilghandek

□ **20:19** «Öz künlirimde **bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?**» — Hezekiya mushu sözlerni yene ochuq éytishi mumkin. «Siz éytqan **Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken**» — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30 ■ **21:1** 2Tar. 33:1

bir Asherah mebud yasidi; u asmandiki nurghunlignan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □ ■

⁴ U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: Men Yérusalémda Méning namimni qoyimen, dégenidi. ■

⁵ U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni atap yasatti. □

⁶ Öz oghlini ottin ötküzdi; jadugerchilik bilen palchiliq ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride sansasanaqsiz rezillikni qilip uning ghezipini qozghidi.

⁷ U yasatqan «Asherah» oyma mebudni *Xudaning* öyige qoydi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen; ■

⁸ eger Israil peqet Men ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni Öz qulum Musa ulargha buyrughan barliq qanun'gha muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha teqsim qilghan bu zémindin

□ **21:3** «asmandiki nurghunlignan ay-yultuzlar» — «asmanning qoshuni» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler, yeni jin-sheytanlar bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ **21:3** 2Pad. 18:4 ■ **21:4** Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zeb. 132:13, 14; Yer. 32:34 □ **21:5** «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. ■ **21:7** 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27

qaytidin néri qilmaymen», dégenidi.

⁹ Lékin ular qulaq salmaytti; shunglashqimu, Manasseh ularni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklerdin ashurup rezillik qilatti.

¹⁰ Shunga Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi arqiliq mundaq dédi: —

¹¹ Yehudaning padishahi Manasseh bu yirginchlik ishlarni qilip, hetta uningdin ilgiri ötken Amoriylar qilghan barliq rezilliktin ziyade rezillik qilip, uning butliri bilen Yehudanimu gunahqa azdurghini üçün ■

¹² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Yérusalém bilen Yehudaning üstige shundaq balayi’apet keltürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu.

¹³ Men Samariyeni ölçhigen tana we Ahabning jemetini tekshürgen tik ölçhigüch yip bilen Yérusalémni tekshürtimen; kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen. □

¹⁴ Men mirasimning qalghanliridinmu waz kéchip, düşmenlirining qoligha tapshurimen;

■ **21:11** Yer. 15:4 □ **21:13** «Samariyeni ölçhigen tana» — shübhisizki, Xudaning Samariyening üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu; «Ahabning jemetini tekshürgen tik ölçhigüch yip» — Xudaning Ahabning jemetining üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu. «Am.» 7:7-8ni körüng. «kishi **qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen**» — bu söz, belkim, Xudaning Yérusalémdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstün qiliwétidighanliqini körsitidu. 14-ayetni körüng.

ularni hemme dūshmenlirige bulang-talang obyékti we olja qilip bérimen; □

¹⁵ Chünki ular Méning nezirimde rezil bolghanni qilip, ularning ata-bowiliri Misirdin chiqqan kündin tartip bügün'giche ghezipimni qozghap keldi».

¹⁶ Manasseh emdi pütkül Yérusalémni bir chétidin yene bir chétigiche qan'gha toldurup, köp naheq qan tökküzdi we oxshashla özi qiliwatqan gunahi bilen Yehudalarni azdurup, ularning Perwerdigarning neziridiki rezillikni qilishigha seweb boldi.

¹⁷ Manassehning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin u sadir qilghan gunah «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁸ Manasseh ata-bowilirining arisida uxlidi we öz öyining béghida, yeni Uzzahning béghida depne qilindi. Andin oghli Amon uning ornida padishah boldi. ■

Amonning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 33:21-25

¹⁹ Amon padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémnda ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Meshullemet idi; u Yotbahliq Haruzning qizi idi.

²⁰ Amon atisi Manasseh qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

□ **21:14** «mirasim» — Israildiki on ikki qebile; «mirasimning qalghanliri» — Israildin yalghuz qalghan qebile, yeni Yehudani körsitidu. ■ **21:18** 2Tar. 33:20

²¹ U atisi mangghan barliq yollarda mangatti; u atisi qulluqida bolghan butlarning qulluqida bolup, ulargha sejde qilip,

²² Perwerdigarning yolida yürmey, öz atabowilirining Xudasi Perwerdigarni terk qildi.

²³ Emdi Amonning xizmetkarliri padishahni qestlep, uni öz ordisida öltürdi.

²⁴ Lékin yurt xelqi Amon padishahni qestlignerning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

²⁵ Amonning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁶ U Uzzahning béghida öz qebriside depne qilindi. Andin oghli Yosiya uning ornida padishah boldi. ■

22

Yosiyaning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 34:1-28

¹ Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yedidah idi; u Bozkatliq Adayaning qizi idi. ■

² Yosiya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning barliq yolida yürüp, ne ongha ne solgha chetnep ketmidi.

³ Padishah Yosiya seltenitining on sekkizinchi yilida, padishah Meshullamning newrisi, Azaliyaning oghli katip Shafanni Perwerdigarning öyige ewetip:

⁴ «Bash kahin Hilqiyaning qéshigha chiqip shuni buyrughinki, u Perwerdigarning öyige élip kélín'gen, derwaziwenler xelqtin yighqan pulni sanisun.

⁵⁻⁶ Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup bersun. Bular hem Perwerdigarning öyidiki buzulghan yerlerni ongshashqa öyde ishligüchilerge, yeni yaghachchilar, tamchilar we tashtirashlargha bersun. Ular mushu pul bilen öyni ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwalsun, dégin» – dédi.

⁷ Lékin ularning qoligha tapshurulghan pulning hésabi qilinmidi. Chünki ular insap bilen ish qilatti.

⁸ Bash kahin Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide bir Tewrat kitabini taptim, dédi. Shuni éytip Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi. U uni oqudi.

⁹ Andin kéyin katip Shafan padishahning qéshigha bérip padishahqa xewer bérip: — Xizmetkarliri ibadetxanidiki pulni yighip Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish béshilirining qollirigha tapshurup berdi, dédi.

¹⁰ Andin katip Shafan padishahqa: Hilqiya manga bir kitabni berdi, dédi. Andin Shafan padishahqa uni oqup berdi.

¹¹ We shundaq boldiki, padishah Tewrat kitabini-

ing sözlirini anglighanda, öz kiyimlirini yirrtti.□

¹² Padishah Hilqiya kahin bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikayaning oghli Akbor bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: —

¹³ Bérip men üçün we xelq üçün, yeni pütkül Yehudadikiler üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabning sözlirige, uningdiki bizlerge pütülgenlirige emel qilishqa qulaq salmighanliqi tüpeylidin Perwerdigarning bizge qozghalghan ghezipi intayin dehshetlik, dédi.

¹⁴ Shuning bilen Hilqiya kahin, Ahikam, Akbor, Shafan we Asayalar Xarxasning newrisi, Tikwahning oghli kiyim-kéчек bégi Shallumning ayali ayal peyghember Huldahning qéshigha bérip, uning bilen sözleshti. U Yérusalém shehirining ikkinchi mehelliside olturatti.

¹⁵ U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —

¹⁶ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi oqughan kitabning hemme sözlirini emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi’apet chüshürimen.

¹⁷ Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen

□ **22:11 «padishah Tewrat kitabning sözlirini anglighanda...»**

— tépiwélin’ghan kitab Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin’ghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçhün Méning qehrim bu yerge qarap yandi hem öchürülmeydu.

¹⁸ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa shundaq denglar: Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: –

¹⁹ Chünki könglüng yumshaq bolup, mushu jay we uningda turghuchilarning weyrane we lenetke aylandurulidighanliqi toghrisida ularni eyiblep éytqan sözlirimni anglighiningda, Perwerdigarning aldida özüngni töwen qilip, kiyimliringni yirtip, Méning aldinda yighlighining üçhün, Menmu du-ayingni anglidim, deydu Perwerdigar.

²⁰ Buning üçhün séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip béríp, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

23

Yosiya padishah islahat qilidu

2Tar. 34:29-30; 35:1-27

¹ Padishah ademlerni ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini öz qéshigha chaqirtip keldi. ■

² Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen peyghemberler, yeni barliq xelq, eng kichikidin

■ 23:1 2Tar. 34:29

tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin u Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi.□

³ Padishah tüwrükning yénida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdige emel qilimen dep ehdige özini baghlidi. Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi.□

⁴ Andin kéyin padishah bash kahin Hilqiya bilen orun basar kahinlarga we hem derwaziwenlerge: — Baalgha, Asherah butigha we asmanning barliq qoshunigha atap yasalghan barliq eswab-üskünilerni Perwerdigarning öyidin chiqiriwétinglar, dep emr qildi; u bularni Yérusalémning sirtida, Kidron étizliqida köydürdi we küllirini Beyt-Elge élip bardı.

⁵ U Yehuda padishahlirining Yehuda sheherliridiki «yuqiri jaylar»da hemde Yérusalémning etrapliridiki «yuqiri jaylar»da xushbuy yandurushqa tikligen but kahinlirini, shuningdek Baalgha, quyashqa, aygha, yultuz türkümlirige hemde asmanning barliq qoshunigha xushbuy yaqquchilarni ishtin heydiwetti. □

⁶ U Perwerdigarning öyidin Asherah butni élip chiqip Yérusalémning sirtigha élip bérip, Kidron jil-

□ **23:2 «Hemme sözlirini ulargha oqup berdi»** — ibranıy tilida: «hemme sözlirini ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ **23:3**

□ **«tüwrükning yénida»** — yaki «peshtaq üstide». **«kitabta pütülgen ehdige...»** — ibranıy tilida «kitabta pütülgen ehde sözlirige...».

□ **23:5 «...ishtin heydiwetti»** — yaki «... halak qildi».

ghisigha apirip shu yerde köydürüp kukum-talqan qilib ézip, topisini addiy puqralarning qebriliri üstige chéchiwetti.

⁷ Andin u Perwerdigarning öyige jaylashqan bechchiwazlarning turalghulirini chéqip ghulatti; bu öylerde yene ayallar Asherah butqa chédir toquytti.

⁸ U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yighdi. Andin u Gebadin tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «Sheher bashliqi Yeshuaning quwiqi»ning yénida, yeni sheher quwiqigha kirish yolining sol teripide idi □

⁹ (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémda Perwerdigarning qurban'gahigha chiqishi cheklen'genidi; lékin ular dawamliq öz qérindashliri bilen birge pitir nanlardin yéyishige muyesser idi).

¹⁰ Yosiya héchkim öz oghli yaki qizini Molekke atap ottin ötküzmisun dep, Hinnomning oghlining

□ **23:8 «Gébadin Beer-Shébaghiche»** — «Géba» Yehudaning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. «U ... **barliq kahinlarni chaqirtip, ... andin u ... kahinlar xushbuy yaqidighan** «yuqiri jaylar»ni **buzup bulghiwetti**» — Yosiya mushu yerlerni bulghash bilen butpereslarning kényin u yerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ishlitishini mumkin emes qilish üçün idi. «derwazilardiki **yuqiri jaylar**» — yaki «tawapgahlarni».

jilghisidiki Tofetnimu buzup bulghiwetti. □

11 Perwerdigarning öyige kiridighan yolning éghizida Yehuda padishahliri quyashqa teqdim qilip qoyghan atlarni shu yerdin yötkep, «quyash harwiliri»ni otta köydürdi (ular *ibadetxanining* hoylilirigha jaylashqan, Natan-Melek dégen aghwatning öyining yénida turatti). □

12 Padishah yene Yehuda padishahliri Ahazning balixanisining ögziside saldurghan qurban'gahlarni we Manasseh Perwerdigarning öyining ikki hoylisigha yasatqan qurban'gahlarni chéqip kukum-talqan qiliwetti; u ularning topisini u yerdin élip, Kidron jilghisigha chéchiwetti.

13 Israilning padishahi Sulayman Yérusalémning meshriq teripige we «Halak téghi»ning jenubigha Zidoniylarning yirginchlik buti Ashtarot, Moabiylarning yirginchlik buti Kémosh we Ammonlarning yirginchlik buti Milkomgha atap yasatqan «yuqiri jaylar»nimu padishah buzup bulghiwetti. □

14 U but tüwrüklerni parchilap, Asherah butlirini késip yiqitip, ular turghan yerlerni adem söngekliri

□ **23:10 «öz oghli yaki qizini... ottin ötküzüş»** — insaniy qurbanliqlarni körsitishi mumkin. «Hinnomning oghlining jilghisi» — bu yer yene «Hinnomning jilghisi», yeni «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). □ **23:11 «quyashqa teqdim qilip qoyghan atlar»** — bu atlar tirik atlar yaki at heykili bolushi mumkin idi. «Natan-Melek dégen aghwatning öyi» — belkim muqeddes ibadetxanining birer hoylisida bolushi mumkin idi. □ **23:13 «Halak téghi»** — mushu yerde «Zeytun téghi»ni körsitidu. Butpereslikтин bulghinip ketkini tüpeylidin uninggha shundaq hejwi, kinayilik isim qoyulghan.

bilen toldurdi. □ ■

¹⁵ U yene Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboam Beyt-Elde saldurghan qurban'gah bilen «yuqiri jay»ni, ularni buzup chaqti, andin keyin «yuqiri jay»ni köydürüp kukum-talqan qiliwetti, Asherah butinimu köydürüwetti. ■

¹⁶ Yosiya burulup qarap, taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi, shu yol bilen uni bulghiwetti. Bu ishlar Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözining emelge ashurulushi idi. □ ■

¹⁷ Andin Yosiya: Köz aldimdiki bu qebre téshi kimning? – dep soridi.

Sheherdikiler uninggha: Bu Yehudadin kelgen, silining Beyt-Eldiki qurban'gahni buzghan mushu ishlirini bésharet qilghan Xudaning adimining qebrisi iken, dédi.

¹⁸ Yosiya: – Uni qoyunglar, héchkim uning söngeklirini midirlatmisun, dep buyrudi. Shuning bilen ular uning söngekliri bilen Samariyedini

□ **23:14** «U but tüwrüklerni parchilap,... ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi» — Yosiyaning mushu yerlerni «adamlarning söngekliri» bilen toldurushi butpereslerning keyin u yerlerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ularni ishlitishini mumkin emes qilish üçün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Chöl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16** «Yosiya ... taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi» — yuqiriqi izahatni körüng. «Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözi» — «1Pad.» 13:30-32ni körüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2

kelgen peyghemberning söngeklirige héchkimni tegküzmedi.

¹⁹ Andin Yosiya Israilning padishahliri Perwerdigarning ghezipini qozghigan, Samariyening sheherliride yasatqan «yuqiri jaylar»diki barliq öylerni chaqti; u ularni Beyt-Élde qilghandek qilip, yoqatti. ■

²⁰ U u yerlardiki «yuqiri jaylar»gha xas bolghan hemme kahinlarni qurban'gahning üstide öltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstige adem söngeklirini köydürdi; u axirda Yérusalémgha yénip bardı.

Yosiya padishah «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu

2Tar. 35:1-19

²¹ Padishah barliq xelqge yarliq chüshürüp: — Bu ehde kitabida pütülgendek, Xudayinglar Perwerdigargha «ötüp kétish héyti»ni ötküzünglar, dep buyrudi. ■

²² «Batur hakimlar» Israilning üstidin höküm sürgen künlerdin tartip, ne Israil padishahlirining waqitlirida ne Yehuda padishahlirining waqitlirida undaq bir «ötüp kétish héyti» ötküzülüp baqmighanidi;

²³ Yosiya padishahning seltenitining on sekkiz-inchi yilida, Perwerdigargha atap bu «ötüp kétish héyti» Yérusalémda ötküzüldi.

²⁴ Shuningdek Yosiya Yehuda yurtida we Yérusalémda peyda bolghan jinkeshler we palchilarni, terafim mebudliri, herqandaq butlar we barliq bashqa lenetlik nersilerni zémindin

yoqatti. Uning shundaq qilishining meqsiti, Hilqiya kahin Perwerdigarning öyidin tapqan kitabta xatirilen'gen Tewrattiki sözlerge emel qilishtin ibaret idi. □ ■

²⁵ Uningdek Musagha chüshürülgen qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmidi. □

²⁶ Lékin Perwerdigarning achchiqi Manassehning Özini renjitken barliq rezillikliri tüpeylidin Yehudagha tutashqandin kéyin, Özining shiddetlik ghezipidin yanmidi.

²⁷ Perwerdigar: — Israilni tashlighandek Yehudanimu Öz közümdin néri qilimen we Özüm talighan bu sheher Yérusalémni we Men: — «Méning namim shu yerde bolidu» dégen shu ibadetxanini terk qilimen, dédi. □ ■

²⁸ Yosiyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkirilirini» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Uning künliride Misirning padishahi Pirewn-Neko Asuriyening padishahigha hujum qilghili

□ **23:24** «terafim **mebudliri**» — kichik, élip yürgüdek «qolayliq butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yesh. 8:19 □ **23:25** «uningdek ... **qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah ... bolup baqmidi**» — bu sözler uning Perwerdigargha qaytip qattiq towa qilishi we heqqaniylıqqa bolghan intilishliri jehette éytilidu. □ **23:27** «shu **ibadetxanini...**» — ibraniy tilida «shu öyni...». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3

Efrat deryasiga bardi. U chaghda Yosiya padishah Pirewn bilen soqushushqa chiqti; lékin Pirewn uni körüp Megiddoda uni öltürdi.

³⁰ Xizmetkarliri uning ölükini jeng harwisigha sélip Megiddodin Yérusalémgha élip kélip, uni öz qebriside depne qildi. Yurt xelqi Yosiyaning oghli Yehoahazni mesih qilip, atisining ornida padishah qildi.■

Yehoahazning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 36:1-4

³¹ Yehoahaz padishah bolghanda yigirme üç yashta bolup, üç ay Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahliq Yeremiyaning qizi idi.

³² Yehoahaz bowiliri barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

³³ Emdi Pirewn-Neko uning Yérusalémda seltenet qilmasliqi üçhün, uni Xamat yurtidiki Riblahda solap qoydi we *Yehuda* zéminigha yüz talant kümüş bilen bir talant altun séliq chüshürdi. □

³⁴ Andin Pirewn-Neko Yosiyaning oghli Éliakimni atisining ornida padishah qilip, ismini Yehoakimgha özgertti. U Yehoahazni özi bilen Misirgha élip ketti; Yehoahaz Misirgha kélip shu yerde öldi.□ ■

■ **23:30** 2Tar. 36:1 □ **23:33** «**yüz talant kümüş**» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34** «**Éliakim**» — bu isimning menisi «Xuda (Elohim) turghuzidu»; «Yehoakim» dégenning menisi «Perwerdigar (Yahweh) turghuzidu». Pirewnning undaq qilishtiki meqsiti belkim birxil hejwiyy-kinayilik qilish yaki Xudagha bolghan kupurluq bolsa kérek. ■ **23:34** Mat. 1:11

³⁵ Yehoakim kümüşh bilen altunni Pirewn'ge berdi; lékin Pirewnning shu buyruqini ijra qilip pulni tapshurush üçün yurtqa herbir ademning chamigha qarap baj-alwan qoyghanidi; altun we kümüşhni u yurtning xelqidin, herbirige salghan ölchem boyiche Pirewn-Nekogha bérishke yighqanidi. ■

³⁶ Yehoakim padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahliq Pedayaning qizi idi.

³⁷ Yehoakim bowiliri barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

24

Yehoakim Yehuda üstige seltenet qilidu

¹ Uning künliride Babilning padishahi Néboqadnesar *Yehudagha* hujum qilishqa chiqti; Yehoakim uninggha üç yilghiche béqindi boldi, andin uningdin ténip uning hökümranliqigha qarshi chiqti. ■

² Shu waqitlarda Perwerdigar uninggha hujum qilishqa Kaldiylar bulangchilar shaykisi, Suriylar bulangchilar shaykisi, Moabiylar bulangchilar shaykisi, we Ammoniylar bulangchilar shaykilerini qozghidi; u ularni Yehudani halak qilish üçün qozghidi. Bu ishlar Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberler arqiliq agah qilghan sözkalamining emelge ashurulushi idi. ■

■ 23:35 2Tar. 36:5-8 ■ 24:1 2Tar. 36:6 ■ 24:2 2Pad. 20:17; 23:27

3 Derweqe Perwerdigarning éytqinidek, Manassehning gunahliri tüpeylidin Yehudani Öz közlidiridin néri qilish üçün, bu ishlar ularning béshigha chüshti.

4 Chünki *Manassehning* naheq qan töküp, Yérusalémni naheq qanlar bilen toldurghini tüpeylidin, Perwerdigar *Yehudalarni* epu qilishqa köngli unimaytti.

5 Yehoakimning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

6 Yehoakim ata-bowilirining arisida uxildi; oghli Yehoakin uning ornida padishah boldi.

7 Misirning padishahi bolsa öz yurtidin ikkinchi chiqmidi. Chünki Babilning padishahi «Misir éqini»din tartip Efrat deryasighiche bolghan Misir padishahigha tewe zéminni tartiwalghanidi. □

Yeho'akin seltenet qilidu

2Tar. 36:9-10

8 Yehoakin padishah bolghanda on sekkiz yashta bolup, üç ay Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Nehushta idi; u Yérusalémliq El-natanning qizi idi.

9 Yehoakin atisining barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

10 Babilning padishahi Néboqadnesarning serdarliri Yérusalémgha jeng qilghili chiqip, sheherni qamal qildi. □ ■

□ **24:7** «Misir éqini» — Nil deryasi emes, belki Sinay chölining sherq teripidiki kichik deryadur. □ **24:10** «serdarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1

11 Uning serdarliri sheherni qamal qilip turghanda Néboqadnesar özimu sheherning sirtigha chiqti.

12 Andin Yehudaning padishahi Yehoakin bilen anisi, barliq xizmetkarliri, emeldarliri we aghwatliri Babil padishahining aldigha chiqip uninggha ten berdi. Shundaq qilip Babilning padishahi öz seltenitining sekkizinchi yilida uni esir qilip tutti. □

13 Néboqadnesar Perwerdigarning öyidiki barliq xeziniler bilen padishahning ordisidiki xezinilerni élip ketti; Perwerdigar agah berginidek, u Israilning padishahi Sulayman Perwerdigarning ibadetxanisi üçhün yasatqan hemme altun qachaswablarni késip sökti. ■

14 Yérusalémning barliq ahalisini, jümlidin hemme emeldarlar, hemme batur palwanlar, jemiy bolup on ming esirni we barliq hünerwenler we tömürchilernimu élip ketti; yurttiki xelqtin eng namratlardin bashqa héchkim qalmidi.

15 U Yehoakinni Babilgha élip ketti we shuningdek padishahning anisini, padishahning ayallirini, uning aghwatliri we yurttiki mötiwerlerni esir qilip Yérusalémdin Babilgha élip bardı. ■

16 U batur-palwanlarning hemmisini (yette ming idi), hünerwen we tömürchilerni (jemiy bir ming idi) — bularning hemmisi jenggiwar ademler bolup, Babilning padishahi ularni esir qilip, Babilgha élip ketti. ■

17 Andin Babilning padishahi Yehoakinning

□ 24:12 «aghwatliri» — yaki «ordidiki ghojidarliri». ■ 24:13 2Tar. 20:17; Yesh. 39:6 ■ 24:15 2Tar. 36:10; Est. 2:6 ■ 24:16 Yer. 52:28

taghisi Mattaniyani uning ornida padishah qilib, uning ismini Zedekiyaga özgertti.■

Zedekiya Yehuda üstide seltenet qilidu

2Tar. 36:11-21; Yer. 52:1-30

¹⁸ Zedekiya padishah bolghanda yigirme bir yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi.

¹⁹ Zedekiya Yehoakimning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

²⁰ Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi: — awwal, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

25

Néboqednesar Yérusalém shehirige bösüp kirip, uni ishghal qilidu

¹ Andin shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi aynning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; hemde uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti. □ ■

■ 24:17 Yer. 37:1; 52:1 □ 25:1 « Néboqednesarning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi aynning oninchi künü» – miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ 25:1 2Tar. 36:17 Yer. 32:2; 39:1; 52:4

² Shuning bilan sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.

³ Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi.

□ ■

⁴ Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide beder tikiwétishti. Ular padishahning baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (kaldiylar bolsa sheherning heryénida turatti). Ular *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlengliki»ni boylap qéchishti.

⁵ Lékin kaldiyarning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.

⁶ We ular padishahni tutup, Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; ular shu yerde uning üstige höküm chiqardi.

⁷ *Babil padishahi* Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; u uni mis kishenler bilen baghlap, Babilgha élip bardı.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilinishi

⁸ We beshinchi ayning yettinchi künide (bu Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili

□ **25:3** «zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu. ■ **25:3** Yer. 52:6

idi) Babil padishahining xizmetkari, pasiban bégi Nébozar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □

⁹ U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.

¹⁰ We pasiban bégi yétekchilikidiki kaldiylerning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

¹¹ Pasiban bégi Nébozar-Adan sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünérwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □

¹² Lékin pasiban bégi zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchilik qilishqa qaldurdi.

¹³ Kaldiyler Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklerini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislerini Babilgha élip ketti. □ ■

¹⁴ Ular yene *ibadette ishilitidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;

¹⁵ xushbuydanlar we qachilarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu,

□ **25:8** «beshinchi aynning yettinchi küni... Babil padishahi Néboqednesarning **on toqquzinchi yili...**» — miladiyedin ilgiri 586-yili, 14-Awghust idi. «Yer.» 52:12nimu körüng. □ **25:11**

«qalghan hünérwenler» — yaki «top-top ademler». □ **25:13** «das **teglikli**» — bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yer. 20:5; 27:19

ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □

16 We Sulayman *padishah* Perwerdigarning öyi üçhün mistin yasatqan ikki tüwrük we «dégiz»ni, shundaqla das tegliklerini élip ketti; bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi.

17 Birinchi tüwrükning égzikli on sekkiz gez, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, égzikli üç gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisida bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisida bézelgenidi. □ ■

18 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi.

19 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin beshini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □

20 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı.

□ **25:15** «xushbuydanlar we qachilarni bolsa, ... ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar Yeremiya peyghemberning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impérotori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi («Yer.» 27:21-22ni körüng). □ **25:17** «gez» *yaki* «jeynek» — jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimétr. «égzikli üç gez idi» — «Yer.» 52:22de «besh gez» déyilidu. Seweb, belkim üstidiki perdazlirini öz ichige alidu.

■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yer. 52:21 □ **25:19** «bir aghwat emeldar» — yaki peqet «bir emeldar».

21 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti. Shu yol bilen Yehuda Öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

22 Yehuda zéminida qalghan kishilerni, yeni Babil padishahi Néboqadnesar qaldurghan kishilerni bolsa, u ularni idare qilish üçün, ularning üstige Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani teyinlidi. ■

23 Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümraniq qilishqa belgiligenlikini anglap qaldi; shuning bilen *bu leshker bashliqliri ademliri bilen* Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqlar bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghli Yohanan, Netofatliq Tanxumetning oghli Séraya we Maakat jemetidin birsining oghli Jaazaniya idi. ■

24 Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanqlar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanqlar silerge yaxshi bolidu» dep qesem qildi.

25 Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip kélip, Gedaliyani hem Mizpahda uning yénida turghan Yehudiylar we Kaldiylerni urup öltürdi.

26 Shuning bilan barliq xelq, kichik bolsun, chong bolsun, we leshker bashliqliri ornidin turup Misirgha kirdi; chünki ular Kaldiylerdin qorqatti.

Yehoakinning sürgün bolush jeryani

Yer. 52:31-34

27 We shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni munu ish yüz berdi; Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; □

28 U uninggha mulayim söz qilip, uning ornini özi bilen birge Babilda turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi;

29 Shuning bilan Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide her-daim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyesser boldi.

30 Uning nésiwisi bolsa, *Babil* padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni uninggha ömrining herbir küni muyesser qilin'ghan.

□ 25:27 «on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni» — «Yer.» 52:31de «on ikki ayning yigirme beshinchi küni» déyilidu. Azad bolush jeryanida nechche kün ölse kérek.

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5